

D4

8

10

12

14

16

18

Norsk Grafisk Museum, Stavanger, Sandvigen 2

Norsk grafisk museum i 20 år – og litt til

May Tove Nyrud

Norsk grafisk museum i Stavanger var i 2013 inne i sitt tjuende år som museum med faste utstillinger åpne for publikum. Utstillingene i det gamle hermetikklageret i Sandvigå 24 (nå Sandvigå 11) åpnet 23. oktober 1993, etter en lang forhistorie med mange bidragsytere av både økonomisk og frivillig art. Gjennom de siste tjue årene har museet hatt sitt virke med å dokumentere, bevare, forske i og formidle trykkekunstens historie og dens rolle i samfunnsutviklingen og historien om grafisk industri, med fokus hovedsakelig på Stavanger. Trykkpresser og annet utstyr har vært driftet av museets ansatte og venneforening, og på aktivitetsdager har det blant annet vært demonstrert setting av tekst og trykking på håndpresser og hurtigpresser. Denne artikkelen vil gi en fremstilling av museets historie fra de første spede ønsker og planer om et grafisk museum i Stavanger, frem til dagens situasjon med flytting og planer om nybygg og helt nye utstillinger.¹

HVORFOR ET GRAFISK MUSEUM I STAVANGER?

På 1950-tallet begynte grafisk bransje å se forvarslene til en dramatisk endring av teknikker og trykkemetoder. Allerede da kom de første ideene om et grafisk museum – og gjerne et industrihistoriemuseum – på banen i Stavanger. I et leserinnlegg i 1956 påpekte litografen Trygve Bull-Njaa at teknikken og trykkemetodene var i rask og sterk endring. Noen av trykkemetodene hadde vært så å si uendret siden man i Kina rundt år 1000 trykket hele tekstsider utskåret i tre eller leire, og i Korea på 1200- og 1300-tallet benyttet løse metallyper til å trykke bøker. Det var innføringen av fotosats og den første spede begynnelsen på datateknikk på 1950-tallet som medførte den største omveltningen man har sett i de grafiske produksjonsmåtene. I leserinnlegget fremhevet Bull-Njaa at det på grunn av Stavangers rolle som et tyngdepunkt i grafisk industri i Norge, og den innflytelsen trykkekunsten har hatt i verden, burde være Stavanger Museums rolle å vise utviklingen i de grafiske fag – når de fikk mer plass til disposisjon.²

MUSEUM STAVANGER ÅRBOK, ÅRG.123 (2013), s. 8-69

Inngangsdøren til Norsk grafisk museum i Sandvigå 24. Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Matriser i Linotype settemaskin. Foto: Elisabeth Tønnessen/Museum Stavanger.

Litosteiner som ble brukt til å trykke blant annet iddiser og brevhoder. Fra utstillingen i Sandvigå 24.
Foto: Belén Navazo Hourcade/Museum Stavanger.

Forslaget om et grafisk museum i Stavanger var godt begrunnet. Ser man bort fra Oslo-området, hadde Stavanger den absolutt største konsentrasjonen av grafisk industri i Norge. Industrien her vokste frem som sekundærindustri til den omfattende hermetikkindustrien fra slutten av 1800-tallet, med etiketter til hermetikkbokser som et hovedprodukt. Gjennom dette ble Stavanger-regionen ledende i Norge på litografisk produksjon og offset, og holdt toppnivå også i Europa.³ I tillegg til etiketter ble det også trykt mengder

av annen emballasje og forbruksmateriell til hermetikkindustrien, og det vokste også frem forlagsvirksomhet i byen. Da det utover 1900-tallet begynte å gå nedover med hermetikkindustrien, klarte mange av trykkeriene i Stavanger å rette seg inn mot nye markeder, og grafisk industri ble en selvstendig industri som gjennom 1900-tallet har vært blant de største sysselsetterne i regionen.

Bare Oslo har hatt en større konsentrasjon av grafisk industri, og der var det også tidlige spirer til et norsk trykkerimuseum. Kristiania Boktrykkerforening feiret 50-årsjubileum i 1909, og ut av dette jubileet sprang ideen om å starte et norsk trykkerimuseum. Typograf og redaktør av *Nordisk Trykkeritidende*, August Mortensen, ble sekretær for arbeidet og innsamlingen. Han benyttet tidsskriftet sitt til å oppfordre medlemmene til innsamling av maskiner og utstyr, og i 1910 omfattet samlingen over 400 gjenstander. I 1916 ble samlingen lagret på Norsk folkemuseum, inntil Norsk Boktrykermuseum fikk egen utstilling der i 1927. Senere utgjorde samlingen en stor del av håndverksutstillingen som åpnet i 1959.⁴ I dag er trykkeriutstyret delvis utstilt i Håndverksgården.

Også Norsk teknisk museum i Oslo startet innsamling av trykkeriutstyr, og på 1930-tallet sendte de sine ansatte på studietur i Tyskland for å lære om trykkerimuseer. I 1935 var samlingen og utstillingen ennå temmelig liten,⁵ men har vokst med årene, og kan tas i øyensyn på Digitalt Museum.

I 1975 kom en ny tilskuddsordning for halvoffentlige museer, som skulle stimulere det desentraliserte museumstilbudet.⁶ Det var i den tiden en sterk bevissthet om at mange tema og geografiske områder ikke var dekt i de etablerte museenes samlinger og fortellinger om landet Norge. Det ble etablert mange nye museer gjennom den nye finansieringsordningen. Nå vokste det også frem et sterkt engasjement i de grafiske miljøene for å bevare utstyr og historie, og det fantes utstillinger og samlinger mange steder i landet.⁷ For eksempel åpnet «Levende grafisk museum – Østfold» i Skjeberg for publikum i september 1993, samme høst som Norsk grafisk museum. Staben bestod av arbeidsledige på KAJA-midler, og museet skulle finansieres gjennom eksterne oppdrag som samtidig gav arbeidstrening til staben. Men museet slet med økonomien allerede etter ett års drift, og i 1999 ble det dessverre nedlagt.⁸

Høleberggata 11 slik bygningen ser ut i dag.
Foto: May Tove Nyrod/Museum Stavanger.

Andre norske museer som i dag har samlinger rundt trykkekunst og grafisk produksjon, er Sivert Aarflot museet i Volda som forvalter historien om folkeopplyseren og boktrykkeren Sivert Aarflot (1759-1817), og Pressemuseet Fjeld-Ljom på Røros som forvalter historien til lokalavisen *Fjell-Ljom*. I tillegg finnes det samlinger og utstillinger med utstyr fra trykkerier og grafisk industri i blant annet Norsk teknisk museum i Oslo, Vitensenteret Innlandet på Gjøvik og i Bergens tekniske museum. Bare Norsk grafisk museum har i dag trykkekunst og grafisk industri generelt som sitt hovedtema, og har vist seg å ha livets rett ut fra dette. Dette takket være en utrettelig innsats for både etablering og fortsatt drift fra tidligere byantikvarer, fagmiljøet og frivillige.

PLANLEGGING OG ETABLERING AV NORSK GRAFISK MUSEUM

Det første konkrete initiativet til å opprette et grafisk museum i Stavanger kom i 1979.⁹ Daværende byantikvar Einar Hedén ønsket å bevare P. Danielsens Boktrykkeri i Høleberggata 11. Samtidig hadde Jens Alfred Jørgensen i Stavanger Grafiske Fagforening engasjert seg for at gammelt trykkeriutstyr skulle tas vare på. Byantikvar Hedén kontaktet ham, og de kom til å jobbe videre sammen for grafisk museum i Stavanger. Utstyret fra P. Danielsens Trykkeri ble vedtatt kjøpt av Stavanger kommune på nyåret i 1982, men uten å ha lokaler til å ta det i bruk. Stavanger Grafiske Forening hadde planer om å skape et spesialverksted for grafiske håndverk og undervisning i bygningen som huset Stavangers siste intakte gamle smie, Bores smie i Smedgaten. Imidlertid ville Stavanger kommune kjøpe denne eiendommen til annen bruk.¹⁰

I 1982 ble Unnleiv Bergsgard ny byantikvar, og tok videre samarbeidet med Jens Alfred Jørgensen som støttespiller i det grafiske fagmiljøet. Stavanger kommune stilte dette året P. Danielsens Boktrykkeris gamle lokaler i Høleberggata 11 til disposisjon for et fremtidig museum. Det ble igangsatt forhandlinger med Stavanger Grafiske Fagforening og Grafiske Bedrifter avd. Rogaland om å starte en stiftelse for etableringen av museet.¹¹ I et notat refereres det til at Stiftelsen «Det gamle trykkeri på Sølvberget» arbeidet for å få til et trykkerimuseum i Høleberggaten 11, og at byantikvar Bergsgard var saksbehandler. Ifølge notatet skulle kommunen bekoste tømmer- og snekkerarbeid samt elektro- og VVS-installasjoner, mens stiftelsen skulle besørge den kosmetiske oppussingen og ordningen av trykkeriet.¹² Dessverre stoppet pro-

sjektet opp på grunn av omfattende lekkasjer og vannskader,¹³ og utstyret fra P. Danielsens Boktrykkeri ble lagret i et havneskur på Strandkaien.¹⁴ Prosjektet lå nå i bero noen år til Norsk kulturråd løftet saken frem. Kulturrådets utvalg for teknisk og industrielt kulturvern lagde i 1988 en innstilling med en liste over tekniske og industrielle kulturminner som de ønsket bevart, og P. Danielsens Boktrykkeri kom med på listen.¹⁵ Kulturrådet tok også våren 1989 initiativ til å opprette en arbeidsgruppe for den videre planleggingen av museet, og bevilget midler til et forprosjekt. Arbeids-

Boktrykkavdelingen i Norsk grafisk museum, med nye utstillingsbannere fra da utstillingen ble oppgradert i 2008.
Foto: Belén Navazo Hourcade/Museum Stavanger.

Manuell trykkpresse fra ca. 1850. Foto: Belén Navazo Hourcade/Museum Stavanger.

gruppen bestod av Unnleiv Bergsgard (tidligere byantikvar) som leder, samt John Gunnar Johnsen fra Iddisklubben «Norway Brand», Jens Alfred Jørgensen fra Stavanger Grafiske Fagforening, Bjørn Kalvig fra Grafiske Bedrifter avd. Rogaland og Bjørn S. Utne fra Stavanger Museum. I tillegg deltok fylkeskultursjefen og kultursjefen i Stavanger som observatører. Høsten 1990 la arbeidsgruppen frem utredningen for Kulturrådet. Arbeidsgruppen anslo etableringskostnadene til ca. 550 000 kroner, og foreslo et driftsbudsjett på kr 400 000 per år, der Rogaland fylke, Stavanger kommune og bransjeorganisasjonene skulle spleise på tilskuddet.¹⁶ Senere samme høst opprettet Stavanger Grafiske Forening et Kulturutvalg ledet av Jens Alfred Jørgensen. Utvalget skulle blant annet ha ansvar for foreningens engasjement i det fremtidige grafiske museet.¹⁷

Parallelt med planene om et grafisk museum ble det også diskutert å opprette et industri- og/eller håndverksmuseum. Stavanger kommune hadde i tillegg til P. Danielsens Boktrykkeri anskaffet utstyr etter gjørtler Byberg, smed Heland og skomaker Wassbø, samt deler av et snekker- og bødtkerverksted.¹⁸ Ved behandling av *Kulturplanen for 1991-2006* for Stavanger kommune ble museumsetableringene debattert i bystyret. Noen ønsket et grafisk museum «med iddiser, glans, postkort og plakater», mens andre tok til orde for å etablere et industri- og håndverksmuseum i AS Hermetikkfabrikken Norrigs gamle lokaler på Stavangers østkant.¹⁹ Men det var et rent grafisk museum det ble jobbet videre med og som det ble bevilget penger til fra Norsk kulturråd.

Arbeidsgruppen for grafisk museum i Stavanger utredet også en eventuell arbeidsdeling med andre museer om dokumentasjon av grafisk industri. Imidlertid ble det fastslått at et grafisk museum i Stavanger i starten ville konsentrere seg om den lokale historien, men at det etter hvert «bør kunne bli et komplett bransjemuseum» med arbeidsdeling med Norsk teknisk museum når det gjelder landsdekkende dokumentasjon.²⁰ Ut over dette finnes ingen erklært arbeidsdeling mellom de eksisterende presse- og trykkerimuseene i Norge. I denne startfasen uttalte Norsk teknisk museum at man i Stavanger burde konsentrere seg om litografi. De lokale initiativtakerne siktet derimot frem mot et nasjonalt ansvar for trykkekunstens historie.²¹

I mars 1991 vedtok Norsk kulturråd å stille etableringsmidler til disposisjon. I tillegg bidro Norsk Grafisk Forbund /Stavanger Grafiske Fagforening og

Grafiske Bedrifiers Landsforening/Grafiske Bedrifter Rogaland med etableringsstøtte og midler til stiftelsens grunnkapital. De samme foreningene oppnevnte også representanter til stiftelsens styre. Også Rogaland fylkeskommune og Stavanger kommune gav etableringsstøtte i 1991. At både Kulturrådet og de sentrale bransjeorganisasjonene bidro, ble sett som et signal om at museet skulle ha en landsdekkende funksjon.²² Flere lokaliseringer for museet ble utredet, blant annet Stavanger Kunstforening på Madlaveien, Sandvigå 24 og 27, Bjellands fabrikkbygning i Nedre Banegate,

og lokalene under rundkjøringen ved Rogaland Teater. Etter en vurdering av lokalenes karakter, deres plassering og ekspansjonsmuligheter, falt valget på Sandvigå 24,²³ som det ble inngått leiekontrakt på fra august 1991.²⁴

29. august 1991 ble Stiftelsen Norsk Grafisk Museum formelt stiftet. I styret satt leder Unnleiv Bergsgard (vara Bjørn S. Utne), nestleder Jens Alfred Jørgensen fra Stavanger Grafiske Fagforening (vara Willy Falch), og styremedlem Hans Sundt-Hansen fra Grafiske Bedrifter Rogaland (vara Bjørn

Fv. Inger Smidt Olsen (daglig leder 1992-1993), styremedlem Jens Alfred Jørgensen og styreleder Unnleiv Bergsgard ved litosteinen som ønsket velkommen til museet.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger

Logo for Norsk grafisk museum 1993-2010.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

styremedlem Hans Sundt-Hansen fra Grafiske Bedrifter Rogaland (vara Bjørn Kalvig).²⁵ Styreleder var også regnskapsfører for stiftelsen. Stiftelsens grunnkapital bestod av kr 50 000 fra Grafisk Forbund/Stavanger Grafiske Fagforening og kr 50 000 fra Grafiske Bedrifter Rogaland/Grafiske Bedrifters landsforening. I tillegg stilte Stavanger kommune utstyret fra Danielsens boktrykkeri til disposisjon, og i stiftelsesvedtektene av 29.8.1991 oppgis anslått verdi av Danielsens boktrykkeri og Chr. Bjellands fotoutstyr og «Annet» på kr 50 000 som en del av grunnkapitalen. Det samme utstyret dannet grunnlaget for museets samlinger.

Stiftelsens formål ble fastslått slik i vedtektenes § 2:

«Stiftelsen er en selveiende vitenskapelig institusjon, som har til formål å bygge opp og drive et grafisk museum i Stavanger. Dette skal:

- med utgangspunkt i Stavangers særlige bakgrunn innen litografisk produksjon og metalltrykk gi et best mulig totalbilde av grafisk virksomhet
- belyse virksomheten i bedrifter og fagorganisasjoner
- belyse de internasjonale kontaktene i faget og utvekslingen nasjonalt og internasjonalt
- ha en grafisk produksjon; primært i demonstrasjonsøyemed, dels av utstillingsmaterieell for lokale museer.

Dokumentasjonen av den grafiske virksomhet skjer gjennom innsamling, bevaring, aktiv bruk, forskning og formidling».²⁶

MIDLERTIDIGE UTSTILLINGER I PLANLEGGINGSFASEN

Stavanger Grafiske Fagforening hadde gjennom flere år samlet inn historisk grafisk utstyr som stod lagret i Grafisk Hus og i andre lokaler rundt omkring. Allerede våren 1988 laget de en stor utstilling av dette under «Grafisk uke».²⁷

Mens Arbeidsgruppen for grafisk museum i Stavanger jobbet med sin utredning og planlegging, ble utstillingen «Det grafiske mangfold» holdt 28.9.-7.10.1990 på Kulturtorget i Stavanger Kulturhus. Utstillingen ble til i samarbeid mellom Stavanger Grafiske Fagforening, Stavanger Museum, Bokbindernes Landssammenslutning og ulike private, lokale samlere. Jens Alfred Jørgensen fra Stavanger Grafiske Fagforening og John Gunnar Johnsen fra Iddisklubben Norway Brand var blant drivkreftene bak utstillingen, som hadde som mål «å slå et slag for opprettelse av et grafisk museum i Stavanger» ved å vise frem det grafiske mangfoldet i Stavanger.²⁸

Utstillingen ble åpnet av kultursjef Anna Marie Antonius. Det ble holdt flere arrangementer i løpet av den drøye uken utstillingen stod, bl.a. holdt Stavanger Grafiske Fagforening et informasjonsmøte om ungdom og fremtiden i grafiske yrker.²⁹ Utstillingen hadde to deler: Den ene tok utgangspunkt i de premierte bidragene i årets nordiske bokbinderkonkurranse som ble avholdt i Stavanger tidligere på året, og den andre handlet om såkalt «bruksgrafikk» eller «ephemera», og inneholdt originalutkast til glansbilder, iddiser, kino- og teaterplakater, seriebladet, ex libris-merker, sigarettmerker, postkort og postmerker fra stavangerfirmaer.³⁰ Det var også en del aktiviteter i lokalene: Det ble trykt små kalendere som suvenir fra utstillingen på en Heidelberg «Vinge», det ble demonstrert bokbinder-håndverk, og det ble laget ex libris-merker ved hjelp av dataprogrammer.³¹ Stavanger Bibliotek deltok med en utstilling av ex libris-merker fra bøker i deres egen samling sammen med bidrag fra flere private samlinger³² og Stavanger Museum tilbød skolebesøk på utstillingen.

Året etter deltok Stavanger Grafiske Fagforening på messen NORDGRAF, hvor foreningens Kulturutvalg lagde en stand om det planlagte Grafisk Museum. Her ble det stilt ut et gammelt reprojektor, en antikk skjæremaskin, en Ludlow typesetpømemaskin, samt diverse bilder, iddiser og boktrykkerutstyr. I den forbindelse ble det også laget et blad som skulle formidle Grafisk Museums virksomhet. Her het det at «*Vi satser på fortiden for fremtiden*».³³ Standen fikk svært gode tilbakemeldinger fra deltakerne på messen.

Etter NORDGRAF og mens lokalene i Sandvigå 24 ble utbedret og klargjort, ble det laget en større introduksjonsutstilling i underetasjen i Stavanger kulturhus. Stiftelsen Norsk grafisk museum var under etablering, og man ønsket å skape et utstillingsvindu som skulle gi en forsmak av hva som var under oppbygging i Sandvigå 24. Lokalene ble stilt gratis til disposisjon av Stavanger kommune ut august 1992. Utstillingen ble bygd opp av grafikeren Reinhardt Årsvoll på Arbeid for trygd og frivillige fra Stavanger Grafiske Fagforenings Kulturutvalg under ledelse av Jens Alfred Jørgensen. Utstillingen ble åpnet fredag 22. november 1991 av Jakob Aano, nestleder i Norsk Kulturråds kulturvernutvalg. Stavanger Aftenblad rapporterte at «svartekunstnerne har fått sitt museum. Norsk Grafisk Museum er blitt en realitet».³⁴

Fra Stavanger Grafiske Fagforenings stand på messen NORDGRAF i 1991, med slagordet «Vi satser på fortiden for fremtiden».
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

På nyåret 1992 samarbeidet Norsk grafisk museum og Stavanger Aftenblad om en konkurranse om den gode veggkalender. Bidragene ble vurdert ut fra idé og grafisk formgivning, utførelse, bruksverdi, reklameverdi og artistisk helhetsinntrykk.³⁵ Juryen bestod av typografene Jens Alfred Jørgensen og Jørg S. Larsen, Art Director Ståle Bakke, fotograf Karen McFarlane og Fredrik Koch fra Aftenbladet.³⁶ Resultatene ble kunngjort og presentert i museets utstilling i kulturhuset. Vinnerkalenderen var Personalia vikarbyrås kalender, utformet av kunstneren Egil Bjørnestad og trykt av Bryne Offset.

Karl Johan Hope i museets utstilling i Stavanger kulturhus Sølvberget i 1991-1992.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Kalenderutstillingen ble gjentatt i 1993, men da ble bidragene stilt ut i Grafisk Hus, siden museet ikke lenger disponerte lokalene i Kulturhuset. Utstilling av «Årets kalender» ble etter dette videreført i Norsk grafisk museum i en årrekke.

Alle disse midlertidige utstillingene i planleggingsfasen var basert på dugnadsinnsats, og de vitner om den store gløden og viljen som fantes i fagmiljøet til å få opprettet et museum med faste utstillinger i et fast lokale.

OPPBYGGING OG ÅPNING I SANDVIGÅ 24

Museets interimstyre inngikk kontrakt om leie av lokaler i Sandvigå 24 fra og med 15.8.1991. Sivilarkitekt Helge Schjelderup ble engasjert til planlegging og byggeledelse for å klargjøre lokalene. Arbeidet ble utført av en gruppe fra Arbeidsformidlingens arbeidstreningsprosjekt under ledelse av Gorm Jons-son.

Stiftelsen Norsk Grafisk Museum ble offentlig stadfestet i januar 1992, og Inger Smidt Olsen tiltrådte i et toårig engasjement som leder i mars. Et stort antall frivillige og flere personer engasjert via ordningen «Arbeid for trygd» jobbet i ulike arbeidsgrupper under oppbyggingen, der rengjøring og restaurering av maskiner til utstillingene var en viktig oppgave. En arbeidsgruppe bestående av Jens Alfred Jørgensen, Trygve Kvalvåg, Unnleiv Bergsgard og leder Inger Smidt Olsen utarbeidet plan for de nye utstillingene, i samarbeid med de frivillige. Blant annet reiste denne arbeidsgruppen i juni 1992 på en idé- og inspirasjonstur til grafiske museer i Danmark. Besøket gikk blant annet til Danmarks Grafiske Museum,³⁷ nåværende Mediemuseet i Odense Bys Museer.

Å lage utstillinger i et grafisk museum innebærer mye sjauing, både for ansatte og frivillige. Alf Beckstrøm (t.v.) og Jens Alfred Jørgensen under forberedelsene til utstillingen i forbindelse med Norsk bokbinderforbunds 100-årsjubileum i 1998.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Planen var i utgangspunktet at museet skulle åpne allerede i 1992, men verken tid eller penger strakk til. Styret hadde jobbet hardt for å få inn penger, men inntektene ble lavere enn budsjettet, og det kostet mer å ferdigstille lokalene enn man hadde regnet med. Da den midlertidige introduksjonsutstillingen i Stavanger kulturhus stengte fra september 1992, tok man sikte på å åpne de permanente utstillingene i juni 1993. Utstillingene skulle bygges opp med to hovedlinjer: setting av tekst og klisjeproduksjon til boktrykk, og utviklingen fra steintrykk, litografi og offset frem til dagens fotosats, hvor begge hovedlinjene endte i avdelingen for ferdiggjøring og innbinding.³⁸

Økonomien var fortsatt vanskelig, og daglig leder gikk ut av stillingen fra 30. juni 1993. Museet var dermed uten ansatte frem til Alf Beckstrøm ble engasjert i september 1993. Dugnadsinnsatsen fortsatte, og museet hadde også andre engasjert på ulike sysselsettingsmidler som Arbeid for trygd og SKAP i kortere perioder. Folk fra Arbeidsformidlingens arbeidstreningstiltak satte opp vegger i magasinene i kjelleren. Godalen videregående skole bistod med elektrisk arbeid. Stavanger Havnevesen bekostet ny hovedinngangsdør, og i 1993 ble det oppført skillevegger mellom utstillingens avdelinger etter tegninger av Helge Schjelderup – av økonomiske grunner uten overliggende glassfelt som Schjelderup opprinnelig hadde tegnet inn.

I påvente av de permanente lokalene hadde maskinene fra P. Danielsens Trykkeri vært lagret i et av havnevesenets skur, men ble uten museets viten flyttet og lagret under presenning på Lervigskaien. Som en følge av det, var utstyret i temmelig redusert tilstand da utstillingene skulle settes opp,³⁹ og de frivillige la inn stor ekstrainsats for at maskinene skulle komme i driftsmessig stand igjen.

Et par måneder i forkant av åpningen var Norsk Kulturråds kulturvernkomite på besøk i Rogaland, og avla blant annet et besøk på grafisk museum – og «de likte det de så».⁴⁰ Ambisjonene for virksomheten til det nye museet var tydelige i pressemeldingen som ble sendt ut da det nærmet seg åpning:

«Norsk Grafisk Museum – Trykkerimuseet i Stavanger – har en landsdekkende funksjon, og viser mangfoldet innen grafisk produksjon i Norge fra ca. 1850 til rundt 1950/60-årene. Museet skal være et 'levende museum' hvor de gamle grafiske fag, maskiner og utstyr vil

bli demonstrert. Vi vil også forsøke å bygge opp et attraktivt faglig miljø med muligheter for spesialutstillinger, -arrangementer og temadager etc., i nært samarbeid med alle de grafiske miljøene rundt i landet – og de lokale museer og kulturinstitusjoner.»⁴¹

Med dette som utgangspunkt kunne Norsk grafisk museum endelig åpne dørene for publikum lørdag 23. oktober 1993, der ordfører Brit Egaas Røen stod for den høytidelige åpningsseremonien.

NORSK GRAFISK MUSEUMS VIRKSOMHET 1993-2013

Etter krafttaket med etableringen, fikk museet en verdifull oppmuntring da det ble tildelt Nordisk Grafisk Unions Kulturpris for 1994.⁴² Forbundsleder Finn Erik Thoresen foretok den offisielle overrekkelsen av premiesjekken ved en tilstelning i museet 2. juni 1994. I den forbindelse uttalte han til Rogaland Avis at «selv om museet er nytt har de som står bak museet, med blant annet Jens Alfred Jørgensen i spissen, gjort en fenomenal innsats for å få realisert dette museet. Bak dette museet ligger det mange års innsats».⁴³

Men museet kunne ikke hvile på sine laurbær selv om man endelig hadde en fast utstilling åpen for publikum. Daglig leder og frivillige fra venneforeningen, grafiske foreninger og samlermiljøet gjorde i de påfølgende årene en stor innsats med å utvikle samlingene, utvikle og utvide lokalene, lage flere midlertidige utstillinger og holde aktivitetsdager og arrangementer på museet. I tillegg var det mange drøftinger om museets organisasjon og ikke minst om lokaliseringen av museet. I den videre fremstillingen trekkes noen av disse hendelsene spesielt frem.⁴⁴

Åpningstider og besøkstall

Grafisk museum fulgte i den første tiden Norsk hermetikkmuseums åpnings-tider, men med mulighet for besøk og omvisninger etter spesiell avtale,⁴⁵ og hver søndag tok de frivillige imot publikum. I årene 1995-2007 hadde museet åpent søndager kl. 12-16 gjennom vinteren, mens det i sommersesongen 15. mai til 15. august var åpent mandag, onsdag og fredag kl. 11-15.⁴⁶

I tillegg ble museet holdt ekstraordinært åpent ved mange ulike anledninger. I forbindelse med den store internasjonale museumskonferansen i regi av International Council of Museums (ICOM) i juli 1995, hadde grafisk museum

Ordfører Brit Egaas Røen åpner Norsk grafisk museum lørdag 23. oktober 1993.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

ICOMs tekniske komité på besøk under museums-konferansen i 1995.

Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Til tross for vanskelig økonomi, som i 1996 førte til at museet måtte stenge i en periode, utviklet besøkstillene seg positivt gjennom slutten av 1990-årene og begynnelsen av 2000-årene, med en absolutt topp på 2 511 personer i året 2000.⁴⁸ Etter sammenslåingen med Stavanger Museum i 2006 sank besøkstallene, og det er rimelig å anta at det har en sammenheng med at båndene til det grafiske fagmiljøet ble svakere, og at det ble holdt færre arrangementer for lokale bedrifter og foreninger. Besøkstillene ble ikke bedre da museet måtte holde stengt i en lengre periode i 2008-2010 på grunn av grave- og byggearbeidene i forbindelse med nybygg for Stavanger katedralskole avd. musikk og dans, Stavanger kulturskole og Stavanger konserthus.⁴⁹

Etter å ha vært stengt i nesten to år kunne museet endelig åpne for publikum igjen søndag 6. juni 2010. Året ble preget av forberedelser til denne gjenåpningen, og det ble laget en liten museumsbutikk til gjenåpningen. Her ble det solgt setteklarer, bøker, hefter, plakater og gaveartikler med tilknytning til museets fagområde. Museet holdt fra juni 2010 og det nærmeste året åpent første søndag i hver måned. Det var venneforeningen som stod for bemanningen, og foreningen fikk godtgjørelse som museumsverter for denne jobben. Fra juni 2011 ansatte museet faste museumsverter, og åpningstidene ble utvidet til hver søndag kl. 11-16.

Etter en såpass lang periode med stengt, hadde nok museet falt litt ut av lokalbefolkningens og skolens bevissthet. Det tok tid å bygge opp besøkstallet igjen, men det var en positiv utvikling gjennom 2010-2013 særlig knyttet til den økende cruisebåttrafikken til Stavanger. For sommersesongen 2012 ble det gjort et forsøk med utvidede åpningstider for grafisk museum, Norsk hermetikk-museum og Stavanger maritime museum (tidligere Stavanger sjøfartsmuseum). Alle tre museene holdt åpent daglig i perioden 15. mai til 15. august, og hadde felles museumsbrosjyre og inngangsbillett. Dette førte til at mange cruiseturister fant veien til grafisk museum, og besøkstallet i sommersesongen steg betraktelig. Det samme ble gjentatt i 2013, med åpent daglig i perioden 15. juni til 15. august. Fra 16. august 2013 stengte museet for publikum på grunn av forberedelser til flytting, så besøkstallet ble noe lavere enn året før til tross for utvidede åpningstider i sommersesongen.

Den flotte utsikten fra Café Gutenberg ble under The Tall Ships´ Races i 1997 forskjønet av den russiske skuta «Kruzenshtern» som lå fortøyd her. Museet var åpent daglig, og hadde godt besøk.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

I 1999 fikk museet ny vimpel som var sydd av Inger-Tove Beckstrøm.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

På sokkelen står Gutenberg, «trykkekunstens far». Statuetten er laget av Gøril Førsund som gav den til museet. Fra åpningen av museet, ordfører Brit Egaas Røen t.h..

Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Samlingsutvikling

Gjennom 1992 samlet museet inn arkivalia og flere hundre gjenstander, både større maskiner, verktøy/redskaper og bøker. Det ble også foretatt en del videointervjuer med eldre fagfolk. Etter åpningen fortsatte man å utvide samlingene. I 1993 kjøpte museet en håndtrykkpresse, en jernpresse fra rundt 1850. En stor gave dette året var nærmere 70 eksemplere på blikkemballasje fra Skanem. I tillegg fikk museet en statuett av Johann Gutenberg laget av Gøril Førsund.

Samlingene vokste raskt, og magasinet i underetasjen måtte utvides. En god del av gavene til museet opp gjennom årene har vært materiell og rekvisita som er tatt i bruk i produksjonen, for eksempel gav Stavanger Aftenblad i 2000 diverse arkivskap, arbeidsbenker, stålvaske og mørkeromsutstyr og -rekvisita. Boas Lindberg gav samme år et klimaanlegg for avfukting av kjellerlokalene og deler av et Klimsch reprokamera som i sin tid var verdens største. I 1995 klarte museet å skaffe ekstrabevilgninger og sponsormidler til en del nyanskaffelser til museumssamlingene, blant annet et håndsetteri fra et lokalt aksidenstrykkeri.⁵⁰ På Museumsstafetten 30. april kunne man dermed se en helt ny «familie» med skrift på grafisk museum: et komplett sett med skriften Gill.⁵¹

Samlingene fortsatte å vokse, men fordi vanskelig økonomi gjorde at museet fokuserte på inntektsgivende virksomhet, var ikke registrering/katalogisering en prioritert oppgave de første årene.⁵² Først i 2000 og 2001 berettes det at en del er registrert på kort, og at man har begynt å legge dem inn på data (klisjeanstalten, håndsetteriet og maskinsetteriet). I 2002 bidro både Norsk kulturråd og Viskom Norge økonomisk til registreringsarbeidet. Året etter begynte man å sortere og registrere samlingen av blyskrifter, et arbeid som fortsatte i flere år. Dessverre ser disse dataregistreringene ut til å ha gått tapt i forbindelse med senere utskiftninger av datasystemer og utstyr. Fra 2010 og fremover ble nye aksesjoner digitalisert fortløpende i museumsdatabasen Primus, og gamle aksesjoner ble lagt inn ved revidering av opplysninger.

Fra håndsetteriet i museet.
Foto: Belén Navazo Hourcade/Museum Stavanger.

Utsnitt av avismontasjen som var en del av «ansiktsløftningen» i kaféen i 2000.
Foto: Belén Navazo Hourcade/Museum Stavanger.

Lokalene

Til tross for iherdig markedsføring gjennom jevnlige annonser i aviser og i kulturguider av ulike slag, både trykte og etter hvert på internett,⁵³ strevde museet med å gjøre sin eksistens kjent og trekke publikum til periferien av Stavanger sentrum. I årsmeldingen for 1993 nevnes at beliggenheten til museet er lite kjent, og i årsmeldingen for 1994 sies det at «Museets noe perifere beliggenhet gjør at publikumsbesøket stort sett vil være knyttet til spesielle arrangementer og gruppebesøk». I tillegg innebar de første 20 årene

flere diskusjoner om flytting av museet til andre lokasjoner. Allikevel fortsatte museet med utvikling og utvidelse av lokalene i bygningen.

Allerede i 1994 fikk man 85 kvadratmeter mer til disposisjon i første etasje. Ambisjonene var å bygge opp en silketrykk-/serigrafiavdeling, mørkerom, avissamling, bibliotek og datarom. I tillegg ville man flytte kontoret, utvide Café Gutenberg og innrede handicaptoalett. Utvidelsen av Café Gutenberg ble gjennomført, men det ble foreløpig ikke mulighet til å gjøre noe med resten av ekstraarealene. I 1996 søkte museet Stavanger kommune om midler til innredning av datarom, mørkerom, kontor og nærmagasin i kjelleren, men

fikk avslag.⁵⁴ Kontoret ble allikevel flyttet til dagens lokale inn mot gaten. Det tidligere kontoret ble innlemmet i kaféen som ble ominnredet for å kunne brukes til skiftende utstillinger, men de andre planene manglet finansiering. Museet ønsket også å flytte magasinet i kjelleren til nordenden av bygningen, slik at det fikk mer direkte tilknytning til utstillingene. Lokalet ble gjort klart og flytting påbegynt, men i 1997 måtte man etter ønske fra utleier igjen bytte lagerlokaler i kjelleren. Dette skapte et betydelig merarbeid med flytting av maskiner, som ble gjort med dugnadsinnsats.

I 2000 fikk Café Gutenberg endelig en ansiktsløftning. Vegger og tak i kaféen ble sparklet og malt, bekostet av Grafiske Bedrifter Rogaland og venneforeningen, og utstillingen ble fornyet. Det ble også innredet mørkerom i tilknytning til kaféen med en mørkeromssluse museet hadde fått i gave fra Aftenbladet. Venneforeningen dekte utgifter til elektrisk opplegg.

Til tross for utvidelse og utvikling av lokalene, var de langt fra ideelle for museumsvirksomheten. En ting var at det var vanskelig å ta imot større grupper av besøkende, og at det ikke kunne innredes et handicaptoalett. Også temperatur- og fuktighetsforhold spilte en stor rolle. Vinteren 2009/2010 var uvanlig kald over flere måneder. Det var nede i 10 grader i utstillingslokalene i Sandvigå 24, og ikke stort varmere i kontor og kafé. Det hadde også skjedd tidligere at museet måtte holde stengt for publikum på grunn av kulde og vind.⁵⁵ Vinteren 2010 ble det installert flere elektriske kurser og ovner i lokalene. Dette hjalp noe gjennom de to neste vintrene som også var temmelig kalde, men temperatur- og luftfuktighetsvariasjonene gjennom årstidene var allikevel uakseptabelt store både for mennesker og museumsgjenstander. Målinger og undersøkelser gjort av firmaet Multiconsult i 2009 hadde konstatert fukt og mugg i flere deler av bygningen.⁵⁶ Museet så det derfor nødvendig å få en profesjonell vurdering av forholdene for museumsgjenstandene. Teknisk konservator Eirik Aarebrot ved Senter for konserveringssamarbeid i Rogaland så i 2010 både på utstillingslokalene og lagerrom i kjelleren, og konkluderte med at det var svært fuktig, og tydelig mugglukst i kjelleren. Det var dermed dårlige forhold for museumsgjenstander av papir, mens maskiner og annet av ulike metalltyper og -legeringer klarte seg relativt godt. Fagforeningsfanen til den typografiske foreningen i Stavanger, som hadde hengt ved museets inngang i flere år, bar preg av nedbrytning på grunn av høy luftfuktighet og svevestøv, og ble tatt ned for rengjøring og reparasjon.

Fanen til Stavanger typografiske fagforening.
Foto: Eirik Aarebrot, Senter for konserveringssamarbeid i Rogaland.

Frivillig gjennom en årrekke, Karl Johan Hope, betjener museets juvel: en Linotype settemaskin.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

29

Klisjéanstalten i utstillingen i Sandvigå 24.
Foto: Belén Navazo Hourcade/Museum Stavanger.

Fra museets utstilling om avisproduksjon, med blant annet forsiden fra den siste utgaven av Stavanger Aftenblad som ble laget i bly.
Foto: Belén Navazo Hourcade/Museum Stavanger.

Et lite utvalg fra utstillingen «Årets kalender» for 2003.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

I 1996 omtaltes utstillingen slik i Stavanger Aftenblad:

«Bredden spenner fra Pål Hermansen/Snorre Askes vakre Panoramakalender og Inge Brulands like tiltalende Rogalandskalender til Mercedes Benz-klubbens kalender med 'Bilen 100 år i Norge' som tema og kunstneriske kalendere utført av kunstnere som Egil Bjørnstad for T. Skretting, Kjetil Finne for Personalia og Per Dybvig jr. for Smedvig» (...) «For å sette det hele i tidsmessig relieff, og for å fokusere på Stavangers rike tradisjoner på området, blir det også et minnevekkende gjensyn med noen av de kjente Dreyer-kalenderne fra årene 1936-41. Jacob Dreyer fikk patentert sin

Faste og midlertidige utstillinger

De første årene var det nye midlertidige utstillinger hvert år, og temaene spente over alle mulige trykksaker og trykkesmetoder. Såkalt ephemera eller bruksgrafikk var tema for flere utstillinger, bl.a. frimerker i 1996, sedler og frimerker i 1997, og glansbilder i 1998.⁵⁷ «Årets kalender» var som tidligere nevnt en utstilling som ble arrangert første gang i kulturhuset i 1992, og som ble videreført i Sandvigå 1994-2006. Formålet med utstillingen var å vise mangfoldet og kvaliteten på kalendere som ble produsert i distriktet.⁵⁸

spesielt utviklede offset-metode, som ga glitrende skarpe billedgjengivelser, og som vakte faglig oppsikt både innen- og utenlands».⁵⁹

Mange av de midlertidige utstillingene var laget i samarbeid med lokale bedrifter, samlermiljøet og frivillige. I desember 1996 stilte museet ut julekort fra krigen, bl.a. de ulovlige «Jøssingkortene». Disse var utlånt fra Lærdal, som utgav dem i 1942, og de var tegnet av Frank Wathne.⁶⁰ Iddisklubben «Norway Brand» var en viktig samarbeidspartner ved flere utstillinger, f.eks. «Iddisar

og julaskrin»⁶¹ i 1997-1998, utstillingen «Hilsen fra Stavanger»⁶² med Stavanger-postkort i 1997, og ikke minst iddisutstillingen om hermetikkfabrikken Fram i 2003, i anledning av at fabrikkbygningen i Baneviksgt. 7 hadde brent ned denne vinteren, og skulle bygges opp igjen. Utstillingen ble støttet

Utsnitt fra den omfattende utstillingen av serieblader i 2000.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Utstillingsbanner for seriebladutstillingen med motiv fra seriebladet «Vill vest». Banneret var malt av daglig leder Alf Beckstrøm.

Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

av fabrikkens eiere, Allkopi AS og Stavanger Aftenblad. Også andre deler av samlermiljøet bidro til ulike utstillinger. I 2000 hadde museet utstillingen «Serieblader – Stavangers rolle som serieblad-hovedstad sett i et historisk perspektiv». Samlerne Torfinn Jåsund og John Inge Zazzera var blant de ivrigste frivillige i forberedelsene, og Per Inge Torkelsen lånte ut noen meget sjeldne serieblader. På åpningsdagen ble det satt besøksrekord med 262 besøkende.⁶³

I 2001 vistes utstillingen «Emballasje – af fiin gammel aargang – og noe av nyere dato» om emballasje i hverdagen av blikk, kartong, papir, glass, tre osv. – en gjenspeiling av lokal grafisk produksjon. Samleren Torfinn Jåsund lånte ut fra sin egen samling, og var med på oppbyggingen av utstillingen.

Flere midlertidige utstillinger markerte ulike jubileer og feiringer. Høsten 1998 hadde Norsk bokbinderforbund 100-årsjubileum. Utenfor Grafisk Hus avduket fagforeningen et monument over bokbinderkunsten i form av en stokkpresse,⁶⁴ og grafisk museum holdt spesialutstillingen «Bokbind» der temaet var håndinnbinding av bøker.⁶⁵ Høsten 2000 åpnet en utstilling om skriftens utvikling, «Typer fra Gutenberg til Norsk grafisk museum», i forbindelse med at Johann Gutenberg ble valgt til The Man of the Millennium i 2000.⁶⁶

Samme høst hadde Stavanger Litografiske Forenings 100-årsjubileum, og dette ble markert med en liten utstilling og et hefte om foreningen laget av Harald Grytten og Jens Alfred Jørgensen. Det var aktivitetsdag med demonstrasjon av offset, og John G. Johnsen holdt et lysbildekåseri over litograffagets utvikling.⁶⁷ Høsten 2003 holdt museet utstilling i anledning sitt eget tiårsjubileum, og gav ut et eget jubileumshefte.⁶⁸ I utstillingen ble det vist eksempler fra museets kreative aktiviteter gjennom disse ti årene. På åpningsdagen var det også aktiviteter med blant annet gullpreging og trykking av jubileumsbrevark til barna.

De faste utstillingene har også fått noen ansiktsløftninger i årenes løp. I forbindelse med oppussing av kafeen våren 2000, laget Alf Beckstrøm en ny permanent utstilling i kafeen med «de trykte produktene fra litografi/offset, boktrykk, bøker og aviser med en egen spesialdesignet avisvegg».⁶⁹ I tillegg ble en utsmykning av kunstneren Agnes Houg montert. Utsmykningen var en gave fra Otto Falcks trykkeri i Oslo, og er en montasje av skrift, verktøy og

utstyr for boktrykk, som Houg lagde i 1986 da Otto Falck la ned sin boktrykk-avdeling.⁷⁰

I mai 2009 var museet vertskap for den internasjonale konferansen «International Working Group for the History of Printing and of the Media», med 25 deltakere fra flere europeiske land. I forkant av konferansen ble de faste utstillingene frisket opp med nye bannere med illustrasjoner og utstillingstekster.

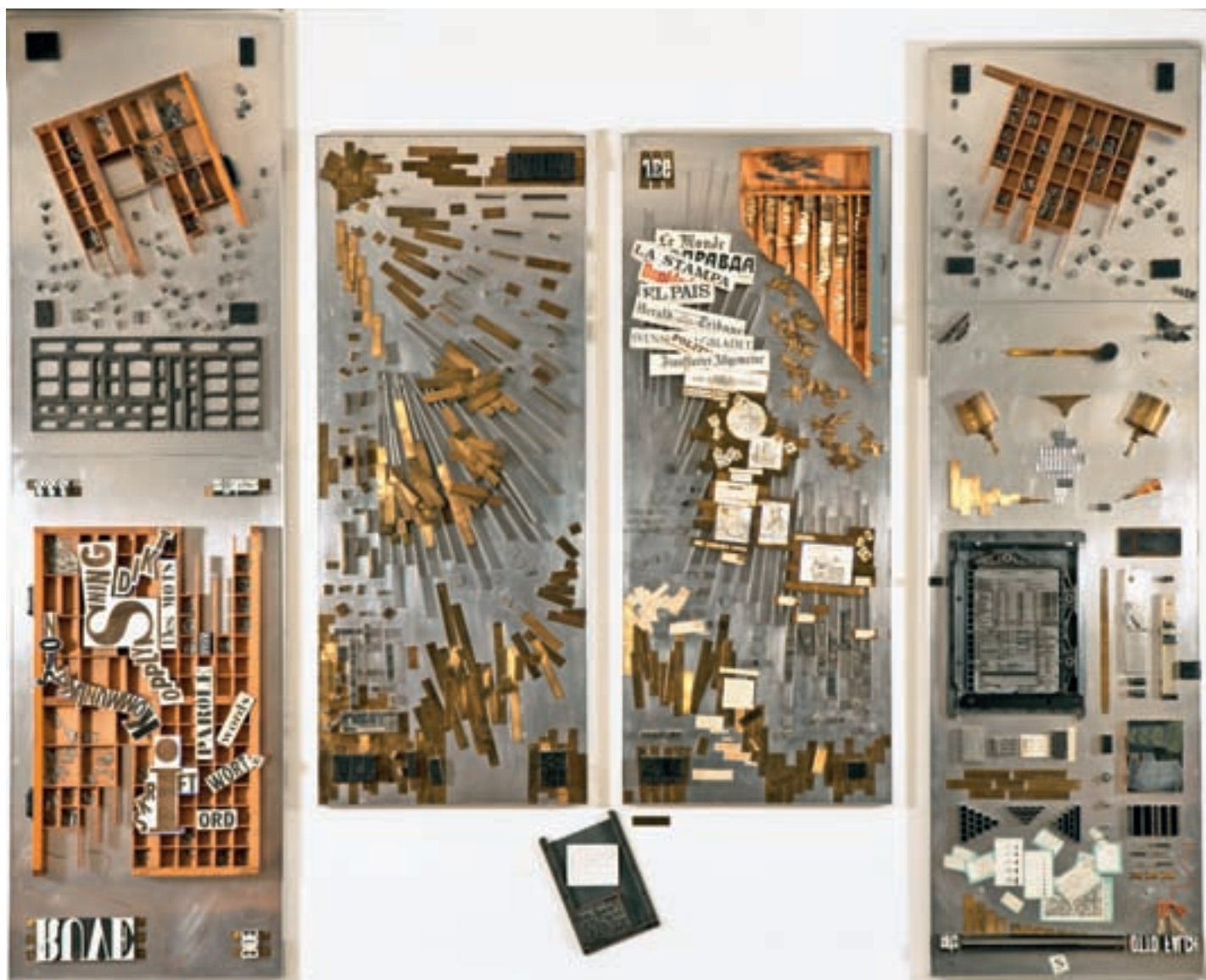

Da det ble klart at museet måtte flytte ble oppmerksomheten vendt fra utvikling av utstillinger og undervisningsopplegg i Sandvigå 24 og til utvikling av nye utstillinger til nye lokaler og etter hvert planer om nybygg. For å gjøre noen nye grep i utstillingen uten store kostnader, ble det fra 2012 gjort forsøk med digital formidling i utstillingene i form av QR-koder plassert i utstil-

I forbindelse med LOs 100-årsjubileum i 1999 hadde museet en utstilling med arbeider- og demonstrasjonsplakater, både trykte og «hjemmelagde». Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Setting av utstillingsplakaten til utstillingen «Typer fra Gutenberg til Norsk grafisk museum».
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Utsmykning laget av kunstneren Agnes Houg (1986).
Foto: May Tove Nyrud/Museum Stavanger.

Jan Torgersen demonstrerer støpning av blytyper «på gamlemåten» på en aktivitetsdag i 1997 hvor museet feiret Johann Gutenbergs oppfinnelse av løse typer støpt i blylegering.

Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Turid Gramstad Oliver demonstrerer hvordan man lager papir på en aktivitetsdag i 1994.

Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Edvard Rode (daglig leder 2007/2008) på museets stand på Museumsdagen i Vågen. Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Museets stand på Museumsdagen i Vågen (2003). F.v. Alf Meling, Karl Johan Hope, Edvard Rode og Åge Nising. Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

lingene, med link til museets formidlingsblogg.⁷¹ Her kunne publikum via mobil eller nettbrett finne filmer og utfyllende informasjon om temaene i utstillingen, blant annet egenproduserte digitale fortellinger om klisjeproduksjon med foto fra Dreyers Klisjeanstalt, og om en harelabb som inngikk i litografens verktøy.⁷²

Aktiviteter

I tillegg til utstillingene som er trukket frem har det gjennom årene vært jevnlig aktivitetsdager. Nye midlertidige utstillinger ble som regel åpnet på søndager, tilknyttet en aktivitetsdag eller Museumsstafetten som gikk årlig fra 1998 til 2005. Aktivitetene fulgte gjerne opp temaet for utstillingen, enten gjennom demonstrasjon av teknikker eller ved at publikum selv kunne delta. Et eksempel på dette var utstillingen «En gammeldags bokside» som ble vist høsten 1995. Utstillingen hadde bøker og tresnitt som tema, og museet hadde aktivitetsdag med setting og trykking av en bokside med blysets og tresnitt.⁷³

En gjenganger på aktivitetsdagene har vært trykking av brevark med navn på og julekort som barna kunne fargelegge selv. I 2010-2013 var det slike aktivitetsdager på museet i tilknytning til Sommermarkedet og Julemarkedet i Gamle Stavanger. Hermetikkboksdagen eller Tin Can Day i februar har også blitt markert med omvisninger med vekt på litografisk teknikk og litografiets betydning i Stavanger. Det har vært holdt flere samlertreff i samarbeid med Iddisklubben «Norway Brand» og med hermetikk-museet. Noen av treffene har hatt åpent for alle typer samlinger, mens noen har hatt fokus på trykte samlere objekter. Museet har også deltatt på arrangementet Museumsdagen i Vågen, der byens museer presenterte seg rundt Vågen med ulike aktiviteter. I 2003 satte grafisk museum opp et telt med en gammel korrekturpresse, noen settelasser med blyskrift og utstillingsmontere. Her fikk alle interesserte trykket et spesiallaget kort med navnet sitt på, og det var kø nesten hele dagen.

Flere kunstnere har stilt opp for å demonstrere og holde kurs i ulike teknikker på museet. Blant annet har Stanley Stornes stått for dette i litografi og dyptrykk, Per Odd Aarrestad i tresnitt og Erling Valtyrson i mezzotint. I 2005 arrangerte studentbedriften Graphic Art S/B kurs på grafisk museum,⁷⁴ der Kjell Pahr-Iversen holdt grafikkurs og Kristoff Nasilowski holdt kurs i linoleumssnitt.⁷⁵

I 2010 var museet location for to filminnspillinger. Først til *Dalane Tidendes* film om sitt 125-årsjubileum. Her var museets flattrykkysylinderpresse fra 1913 filmstjernen, for den tilsvarer nemlig den første trykkpressa *Dalane Tidende* ble trykt på. For anledningen ble pressa drevet med håndsveiv og betjent av Alf Beckstrøm og Åge Nising, frivillige fra venneforeningen. Senere på året deltok også museets settemaskin, med frivillig Karl Johan Hope ved tastaturet, i en spillefilm fra produksjonsselskapet Kreator.

Demonstrasjon av litografisk trykk ved kunstnerne Åsmund Haukelidsæter (t.v.) og Stanley Stornes. Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Skolebesøk og undervisning

Gjennom museet tjue år har skolebesøket fordelt seg noenlunde jevnt mellom grunnskole og videregående nivå, med en lett overvekt av besøk fra grafiske fag/medier og kommunikasjon på videregående skoler og private skoler som Merkantil Institutt, Norges Kreative Fagskole og Noroff. Grunnskolebesøkene har vært hovedsakelig fra dagens 6. trinn og oppover. Fra 1997 ble det jobbet mer systematisk med å øke formidlingen og skolebesøket. Det ble innledet samarbeid med skoletjenesten til Stavanger Aftenblad, og dette økte antall skolebesøk betraktelig. Fra 2001 gav det nasjonale kulturformidlingsprosjektet «Den kulturelle skolesekken» (DKS) muligheter til finansiering av tilrettelagte undervisningsopplegg også i museer. I skoleåret 2004/2005 samarbeidet grafisk museum og Rogaland Kunstmuseum (nå Stavanger kunstmuseum) om undervisningsopplegget «Fra skisse til selvstendig kunstverk» for elever i 5.-7. trinn fra Sola kommune, og DKS Rogaland booket inn 51 klasser på opplegget. Klassene besøkte begge museene samme dag. Undervisningsopplegget på grafisk museum tok utgangspunkt i et tresnitt av kunstneren Sten Nilsen som alle elevene fikk trykke, samt at de fikk trykke noen løse trebokstaver. Museet holdt også kurs i trykkteknikker for lærere fra fire Stavanger-skoler. Dette DKS-opplegget gjorde et stort utslag i besøkstallene i forhold til årene før og etter, da museet ikke var inne på DKS-bestillingene.

De siste årene har hovedsatsningen vært undervisningsopplegget og designkonkurransen «IDDIS», som ble arrangert i samarbeid med Norsk hermetikkmuseum i 2010-2013. Hermetikk-museet hadde gjennomført opplegget alene året før, men man så verdien av å sette disse to museene i forbindelse med hverandre. Opplegget var rettet inn mot 1. året medier og kommunikasjon på videregående skoler i Rogaland. Skoleklassene besøker begge museene, og skal deretter løse en designoppgave og levere sin egendesignede og nytolkede iddis (hermetikketikett). Alle innkomne bidrag blir vurdert av en jury som kårer fem vinnere og fem bidrag som får hederlig omtale. Alle bidragene og vinnerne/hederlig omtalte blir presentert på et arrangement som også åpner utstillingen av konkurransebidragene. Opplegget har hatt god og økende deltakelse fra de videregående skolene, og videreføres av hermetikk-museet i den perioden grafisk museum er under flytting og nyoppbygging.

Alf Beckstrøm (daglig leder 1993-2005) demonstrerer bruken av den gamle håndtrykkpressa med Sten Nilsens tresnitt fra DKS-prosjektet «Fra skisse til selvstendig kunstverk». Foto: Elisabeth Tønnessen//Museum Stavanger.

Fornøyde vinnere på IDDIS 2012, f.v. Håvard Jacobsen, Pål Gustav Ølberg, Hanne Alise Heien, Lene Dahl og Vivian Haver Figenschou.
Foto: Benjamin Dahl/Museum Stavanger.

Produksjon ved museet

En viktig del av aktiviteten har vært produksjon av trykksaker ved hjelp av gamle håndverk og trykkemetoder på museets egne maskiner. I det aller meste av produksjonen har også den frivillige innsatsen vært avgjørende. I perioden 1992-2005 samarbeidet museene i Stavanger om «Museumsstafetten», der publikum ble oppfordret til å besøke alle museene, gjerne på egne aktivitetsdager. Til dette bidro grafisk museum med tilrettelegging og trykking av heftet *muSEum* og diplom til de som besøkte alle museene.

I forbindelse med 150-årsjubileet for Alexander L. Kiellands fødsel trykte museet en «bibliofilutgave» av Kiellands *Garman & Worse*: en kunstmappe i 160 nummererte eksemplarer med ti litografier av Kjell Pahr-Iversen og ti sider tekstutdrag med illustrasjoner. Oppdragsgivere var Norsk Kunstkonsult AS i samarbeid med Galleri Brandstrup. All teksten ble satt med skriften Garamond og trykt i boktrykk på museet.⁷⁶ Pahr-Iversens litografier ble også stilt ut på grafisk museum. I 1999 trykte museet to utgaver av Kiellands novелlette «En god Samvittighed» i bokform. Den ene var innbundet i sjirtingbind og ble laget i 250 nummererte eksemplarer, mens en heftet ut-

gave ble trykket i 750 eksemplarer. På aktivitetsdager dette året kunne publikum blant annet se hvordan teksten til bøkene ble satt. Produksjonen ble dokumentert med hensikt å publisere dette i en egen trykksak, og Stavanger kommune gav økonomisk støtte til dokumentasjonsprosjektet.⁷⁷

I 1999 trykte museet en jubileumsplakat i 500 eksemplarer for Veveriets venner på Ålgård på museets Johannisberg sylinderpresse fra 1913. Originalklisjéen til Aalgaard Uldvarefabrikkers aller første reklameplakat ble overhølet, og ble brukt til trykkingen sammen med blytsatt.⁷⁸ Samme år bidro museet til aksjonen for nye stoler til Stavanger domkirke med vederlagsfri trykking av gavebrevene som ble brukt i aksjonen.

I 2000 fikk museet en utfordring med bokprosjektet «Ventar i vinden», en praktbok om Jæren med dikt av Helge Torvund og fotografier av Ingvar Moi. Dikttekstene ble trykt med blytsatt på museets sylinderrykkpresse fra 1913 – ca. 19 000 ark på spesiallaget papir. Fotografiene ble trykt av Bryne Offset A/S som også hadde prosjekteringen av boken. I tillegg ble det trykt forstørrelser til utstilling på Hå gamle prestegard. Boken fikk meget god omtale, og

Fra trykkingen av «En god Samvittighed» i 1999. Malvin Pedersen er trykker og Alf Beckstrøm er «påleggerske». Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Frivillig Torstein Sæbø viser setting av tekst for hånd til en interessert skoleklasse.
Foto: Elisabeth Tønnessen/Museum Stavanger.

var god reklame for museet rundt om i landet.⁷⁹ I Aftenposten omtaltes boken slik:

«Her har man øyensynlig ikke spart på noe. Spesiallet papir, bly-sats fra Norsk grafisk museum i Stavanger, repro og trykk av bildene er utført av Bryne Offset. (...) Vemodig vakkert, som det heter, er beskrivelsen av landskapet i teksten og gjennom bildene, et landskap fotograf og dikter åpenbart har et henført og nært forhold til».⁸⁰

Ved tusenårsskiftet ville Klevfos Industrimuseum markere dette ved å fokusere på papiret som kulturformidler gjennom 2000 år, og gav kunstneren Eva Laila Hilsen i oppdrag å lage et tresnitt som favnet papirets historie. Det resulterte i kunstverket «Forvandlingen», som ble trykt på grafisk museums sylindertykkpresse fra 1913. Det ble brukt seks trykkfarger og håndlaget papir fra Klevfos. Alf Beckstrøm og boktrykker Malvin Pedersen stod for trykkingen.⁸¹ På grunn av at det håndlagde papiret sugde mer trykkfarge enn vanlig, og at de skårne trykkplatene var litt ulike i tykkelse og struktur, måtte det mye prøving, tilretning og justering til før trykkingen av selve opplaget kunne begynne. Trykkingen gikk over fire dager i midten av november 2000 hvor kunstneren selv var til stede.⁸² Verket ble trykt i 100 eksemplarer, og ble solgt innrammet og emballert i en spesiallet eske.

I 2000 hadde museet også et unikt samarbeid med Madlavoll skole som resulterte i heftet *Drømmer og tanker* som ble trykt ved museet. I forordet til heftet skrev daglig leder Alf Beckstrøm dette: «Prosjektet kom i gang på grunn av et dikt en av elevene hadde skrevet: 'De rike', og som resultat av en uvanlig god dialog mellom lærerne til 7-klassene og Norsk grafisk museum. I forkant av et ordinært klassebesøk i museet, sendte klassene hyggelige brev med bl.a. dikt de hadde skrevet. Dette satte oss på ideen om dette heftet hvor samtlige avgangselever er representert med dikt, historier eller tegninger».⁸³ Elevene i klasse 7a, b og c hadde selv skrevet alle tekstene og tegnet illustrasjoner til dem, så hadde de en hel arbeidsdag på museet, der de deltok i produksjonen av heftet i bly-sats og boktrykk.

I 2001 var det klart for Garborg-året i anledning av at det var 150 år siden Arne Garborg ble født. Grafisk museum markerte jubileet med utstillingen «-og han var berre ein diktar», som hadde 210 besøkende på åpningsdagen. Dette var et samarbeidsprosjekt med kunstneren Stanley Stornes, som også hadde salgsutstilling med bilder i ulike teknikker over temaet «Veslemøyvev».

Fra trykningen av tresnittet «Forvandlingen» i 2000. Kunstneren Eva Laila Hilsen (t.v.) og trykker Malvin Pedersen ved sylinderrykkpressa fra 1913. Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Jærlandskap i utstillingen «-og han var berre ein diktar» i anledning Garborg-jubileet i 2001.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Koch, og tok for seg 14 aviser fra Stavanger i perioden 1833-2002. Stavanger Aftenblad tok initiativ til å få samlet denne historien mellom to permer, og museet produserte boken «Vindu te gadå» med blytsats trykt på flattrykk-sylindere fra 1913. Boken ble innbundet av Bokbinderiet Terje Erland i 1200 eksemplarer.

I 2012 fikk de frivillige bryne seg på enda et kunstprosjekt, da Per Odd Aarrestad tok kontakt om et utstillingsprosjekt han hadde sammen med kunstneren Lise Aanestad, og som skulle vises i Fotland mølle i påsken. Oppdraget til de frivillige var å trykke dikt på spesielt utvalgt papir med blytsats på sylinderrykkpressen fra 1913. Aarrestad trykte senere tresnitt på disse arkene, og plasseringen av tekstene var en del av det visuelle uttrykket i kunstverkene. Et mindre oppdrag samme år var å trykke stemplingskort til

Til jubileet produserte museet et diktheft med fire dikt fra Haugtussa på håndlaget bølgepapir i preget omslag. Opplaget var på 100 eksemplarer.⁸⁴

I 2002 var det avishistorien som fikk sin egen utstilling og trykksak med tittelen «Vindu te gadå - streiftog i Stavangers avishistorie». Ideen til utstillingen kom fra et kåseri med samme tittel som journalist Fredrik Koch holdt for Byhistorisk Forening våren 2002. Utstillingen ble laget i samarbeid med

bruk i undervisningsopplegg på Norsk hermetikkmuseum.

Ved markeringen av Stemmerettsjubileet 1913-2013 ble det trykt et jubileumshefte med artikler skrevet av ansatte ved fagavdeling for sjøfart og industri.⁸⁵ De frivillige i venneforeningen gjorde all setting, trykking, layout og innbinding. Selve heftet ble satt på Linotype-settemaskinen og trykt på museets Johannisberg sylindertykkpresse, mens et innstikk med fotografier ble trykt på museets offsetpresse. Heftet ble lansert på et arrangement 8. mars 2013 der etnolog Tone Hellesund holdt et meget levende og inspirerende foredrag om kvinner, arbeidsliv og tidsånd rundt 1900. Etter foredraget ble trykking av jubileumsheftet demonstrert av dugnadsgjengen.

Museets ansatte

Museets første ansatte var etnologen Inger Smidt Olsen som tidligere hadde jobbet ved De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum. Hun tiltrådte i et toårig engasjement som daglig leder i mars 1992, og jobbet i 50 prosent stilling med museumsfaglig ledelse i oppbygging av utstillinger og samlinger.⁸⁶ På grunn av vanskelig økonomi ved museet gikk hun ut av stillingen allerede fra juli 1993. Fra september samme år ble Alf Beckstrøm engasjert som daglig leder på konsulentbasis, en ordning som varte til 1998. Beckstrøm hadde bakgrunn som kjemigraf og etsner med lang fartstid blant annet i A-trykk og som selvstendig næringsdrivende. Andre ansatte som nevnes i årsberetninger i oppstartsårene er Henrik Jan Hult (KAJA-midler 1994-1995) og Jan G. Torgersen (KAJA-midler/Arbeidskontoret 1994-1996). Fra august 1998 ble daglig leders stilling gjort om fra engasjement til fast stilling – men fortsatt bare 50 prosent – og Alf Beckstrøm fortsatte som daglig leder helt til han gikk av med pensjon i 2005.⁸⁷

Underveis i fusjonsforhandlingene med Stavanger Museum tiltrådte Sven Terje Haugbråten som ny daglig leder fra januar 2005, og hadde en kort overlappingsperiode med Alf Beckstrøm før han gikk av med pensjon. Haugbråten hadde bakgrunn som overtrykker/grafiker og innehaver av Rogaland Forlag. I 2007 jobbet han i tillegg på registreringsprosjektet Stavanger Museum hadde i forbindelse med overtakelse av alt innbo fra Holmeegenes i Stavanger. Haugbråten gikk ut av stillingen på Norsk grafisk museum fra oktober 2007.⁸⁸

Etter ham ble Edvard (Eddie) Rode midlertidig tilsatt i en kort periode før han senere ble fast ansatt. Rode måtte dessverre slutte allerede i juni 2008,

8. mars 2013. Tone Hellesund (t.v.) takkes for godt foredrag av May Tove Nyrud (daglig leder 2009-d.d.).
Foto: Bitten Bakke/Museum Stavanger.

Sven T. Haugbråten (daglig leder 2005-2007) på kontoret i Sandvigå 24.

Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

og førstekonservator Gunnar Nerheim tok over ansvaret for museet fra oktober 2008 til oktober 2009. Fra januar 2010 tiltrådte May Tove Nyrud som driftsleder i halv stilling. I forbindelse med oppkjøring til planlegging av nybygg og nye utstillinger, ble driftsleders stilling utvidet til 60 prosent fra januar 2013.

Fra august 2012 fikk museet sin første museumspedagog, Ida Charlotte Ugelid Helland, som jobbet 20 prosent med planlegging og gjennomføring av omvisninger, aktiviteter og undervisningsopplegg ved museet. I tillegg overtok MUSTs nye publikumsleder, Tove Ramstad, ansvaret for bemanning, utleie til arrangementer og drift av butikk og kafé. Regnskapsførere for Stiftelsen Norsk grafisk museum har vært Unnleiv Bergsgard (1991), Per Dahle ved Stavanger Museum (1992-1993), Jæren Regnskapsservice 1994-2004 og Krohn Regnskap AS (2005). Etter konsolideringene har regnskapet vært utført under ordningene ved Stavanger Museum og MUST.

De frivillige

I tillegg til engasjerte og fast ansatte har den frivillige innsatsen vært svært viktig. Både venneforeningen til Norsk grafisk museum, styret for stiftelsen Norsk grafisk museum og frivillige med bakgrunn i det grafiske fagmiljøet har bidratt med utallige dugnadstimer i oppbyggingen og driften av museet. I årsberetningen for 1992 er følgende spesielt nevnt for sin frivillige innsats i oppbyggingen av museet i Sandvigå 24: Alf Beckstrøm, Alv Marthinsen, Arne Wallsten, Reinhardt Årsvoll, Henrik Hult, Trygve Kvalvåg, Karl Johan Hope, Odd Tvedt, Jan Torgersen, Malvin Langeland, Ingolf Larsen, Magnus Nilsen, Oddbjørn Gundersen, Harald Grytten, Odd Johnsen, Roald Johnsen, Thorleiv Hiim og Jens Alfred Jørgensen. Disse var sammensatt i ulike arbeidsgrupper. Rengjøring og restaurering av maskiner til utstillingene var en viktig arbeidsoppgave. Til dette arbeidet var også Øyvind Rasmussen, Johnny Hugo Pedersen og Arnt S. Sivertsen engasjert via «Arbeid for trygd».

Venneforeningen til Norsk grafisk museum er en frittstående venneforening, med formål at deres aktiviteter skal være til støtte for museet. Foreningen hadde sitt første årsmøte 11. februar 1992, og første leder var Bjørn Bøthner. I et intervju med daglig leder Alf Beckstrøm i anledning museets tiårsjubileum, sa han «-Det er dugnadsinnsatsen som får dette til å gå rundt. (...) Rundt 50 er med, men vi har vel en 10-12 stykker som er veldig aktive».⁸⁹ De

Fra et av de årlige julegrøt-arrangementene, hvor de som har jobbet frivillig gjennom året inviteres.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

frivillige fra venneforeningen har stilt velvillig opp til omvisninger og demonstrasjoner av teknikker både i museets åpningstid og ved grupper og arrangementer utenom åpningstid. Grafisk museum har i alle år hatt kun en 50 prosent fast stilling, og den frivillige innsatsen frem til konsolideringen med Stavanger Museum har tilsvart mellom ca. 1 og 1,5 årsverk i tillegg. Siden konsolideringen i 2006 har museet ikke ført timeregnskap for dugnadsinnsatsen, men med utgangspunkt i at en «hard kjerne» på rundt åtte personer i venneforeningens dugnadsgjeng har møttes så å si hver onsdag kl. 11-14, kan vi anta at den generelle dugnadsinnsatsen har ligget rundt 1000 timer årlig i 2006-2013. Noe av denne tiden har dugnadsgjengen brukt til egne trykkeoppdrag – for eksempel innbydelser og servietter til jubileer og andre begivenheter, der et håndverksprodukt av denne typen har satt prikken over i-en.

Filminnspilling på museet i forbindelse med *Dalane Tidendes* jubileum. F.v. Åge Nising, fotograf Magne Østby og Alf Beckstrøm.
Foto: May Tove Nyrud/Museum Stavanger.

Økonomi

I tillegg til den frivillige innsatsen og den økonomiske støtten fra venneforeningen, har museet vært avhengig av støtte fra bransjeorganisasjonene og det offentlige, og av sponsormidler fra næringslivet. I oppstartsfasen var det stiftelsens styremedlemmer som jobbet med finansieringen via fagforeninger og grafisk industri og opp mot det offentlige.⁹⁰ Etableringsstøtte til oppbyggingen ble gitt av Norsk kulturråd, Norsk grafisk forbund/Stavanger grafiske fagforening, Grafiske bedrifters landsforening/Grafiske bedrifter Rogaland Stavanger Aftenblad, Litografen og Aske Trykkeri, men det viste seg å være vanskeligere å skaffe midler til den løpende driften av museet enn til selve etableringen. Styret meldte allerede i 1993 at økonomien gav grunn til bekymring, blant annet uteble støtten fra næringsorganisasjonene. Det siktes trolig her til at det ikke kom noe tilskudd fra Grafiske bedrifters landsforening/Grafiske bedrifter Rogaland i 1993.

I 1994 fikk museet to overraskende og kjærkomne tilskudd til økonomien.

Alf Beckstrøm tar imot diplommet for Nordisk Grafisk Unions kulturpris fra Finn Erik Thoresen. Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Stiftelsen Grafinform, som hadde drevet informasjon om og for den grafiske bransjen i form av messereiser, kurs og konferanser, la ned sin virksomhet. De skjenket da grunnkapitalen til blant annet Norsk grafisk museum som mottok kr 10.000.⁹¹ Museet ble også tildelt Nordisk Grafisk Unions Kulturpris for 1994.⁹² Prisen ble delt med to andre kandidater fra Norden, og grafisk museum mottok kr 10.000 også herfra.

Fra 1993 og frem til konsolideringen med Stavanger Museum, var Stavanger kommune og Rogaland fylkeskommune museets faste bidragsytere. Men tilskuddene varierte en del i størrelse de første årene, og det var med å skape økonomisk usikkerhet. I årsmeldingen for 1995 meldte styret at de offentlige tilskuddene bare dekket husleie, strøm og forsikring. Sponsormidler fra næringsorganisasjonene ble brukt til viktige innkjøp til samlingene, og

Premier til museets julelotteri 1996.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

dermed var det liten mulighet for finansiering av driften av museet.

Museet slet med økonomien også de neste årene. Fylkeskommunens bidrag hadde gått nedover siden oppstarten,⁹³ og kommunen varslet at driftstilskuddet ville kuttes igjen i 1997.⁹⁴ Dette førte til at styret stengte museet fra mai 1996. Styreleder Jens Alfred Jørgensen uttalte i Stavanger Aftenblad at «det er grenser for hvor lenge man kan drive et museum på dugnad».⁹⁵ Jørgensen sa også at på grunn av de lave tilskuddene, hadde museet måttet prioritere inntektsbringende arrangementsvirksomhet, slik at de museumsfaglige oppgavene som registrering måtte vike plass. Med friske midler fra blant annet Rogaland fylkeskommune, Stavanger grafiske fagforening, Norsk grafisk forbund, Stavanger Aftenblad og Grafiske bedrifter Rogaland ble videre drift sikret fra sensommeren 1996. Fra 1996 og i årene fremover stabiliserte fylkeskommunens bidrag seg på mellom 50 000 og 57 000 kroner årlig, og i 1998 nesten doblet kommunen sitt tilskudd, og økte det videre til det i 2005 var på kr 157 000.⁹⁶ Men museet håpet fortsatt på å komme inn «under vingene» til Stavanger Museum, og dermed inn i den offentlige finansieringsordningen for museer.

Det ble i siste halvdel av 1990-årene jobbet aktivt med å skaffe sponsormidler fra grafiske bedrifter og annet næringsliv.⁹⁷ Det ble også jobbet opp mot grafisk industri og fagforeninger nasjonalt, uten at dette gav særlig uttelling. En årsak kan være oppfatninger i fagmiljøet om at et nasjonalt grafisk museum burde ligge på Østlandet,⁹⁸ og at museet i Stavanger burde konsentrere seg om litografiet. Museet hadde imidlertid ambisjoner om å opprettholde det aktivitetsnivået man hadde lagt seg på i oppstartsårene. Man søkte derfor i årene som kom om økte bevilgninger fra både kommune og fylkeskommune, grunnlagt med at man ikke kunne basere det høye aktivitetsnivået på frivillig innsats.⁹⁹ Det ble vist til at støtten fra næringslivet lå på omtrent samme nivå som driftsstøtten fra kommunen og fylkeskommunen, og at det var utfordrende å øke sponsorstøtte uten faktisk å ha ansatte til å arbeide med dette.¹⁰⁰ Museet hadde også erfart at aktuelle sponsorer var blitt mer restriktive på hvem og hva de ville støtte.¹⁰¹ Til tross for økning i de offentlige tilskuddene fra 1998 og fremover fortsatte den vanskelige økonomiske situasjonen. Da Stavanger kommune overtok Sandvigå 24 fra nyttår 2004, ble det inngått ny leieavtale. I den forbindelse ble det søkt om husleiefritak som ikke ble innvilget.¹⁰² I august 2004 så museet seg nødt til å be om betalingsutsettelse på husleien for å kunne holde museet åpent og unngå å permittere

daglig leder.

Arrangementer og selskaper for næringslivet ble en viktig inntektskilde i tillegg til støtte fra det offentlige og fra næringslivet, særlig i de første 10-12 årene. Både grafiske bedrifter og foreninger av ulike slag, annet næringsliv, veldedige organisasjoner, reiselivsaktører, private, samt museer, historielag og andre foreninger med historiebevaring og -formidling som arbeidsområde, har vært hyppige «leietakere» på museet.¹⁰³ Et av de største arrangementene

Café Gutenberg dekorerer til Chevrons verdenssamling (1998).

Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

var da oljeselskapet Chevron i 1998 holdt sin verdenssamling i Stavanger med 85 gjester. Café Gutenberg ble spesialdekorert med stoff, blomster og lyssetting av dekoratører som kom fra Oslo.

I deler av 2005 og 2006 leide Stavanger Aftenblads pensjonistforening lokalene til en fast ukentlig aktivitet, som de også betalte leie for.¹⁰⁴ Da museet fusjonerte med Stavanger Museum i 2006, og dermed fikk fastere økonomiske rammer, var ikke slik inntektsbringende virksomhet tvingende

nødvendig lenger. Da museet måtte stenge i 2009-2010 på grunn av byggevirksomheten i Sandvigå, falt denne muligheten bort, og har ikke vært tatt opp igjen senere.

Museet arrangerte også i perioden 1994-2005 julelotteri til inntekt for museumsdriften. Gevinstene var gaver fra ulike hold, bl.a. grafiske kunsttrykk av Stanley Stornes og Per Odd Aarrestad, malerier av Bert Omar Olsen, skulpturer av Lilja Ottesen og bøker fra flere lokale forlag. Stavanger Grafiske Fagforening bekostet utsendelse av loddbøker til alle grafiske bedrifter i området. Andre tilskuddsyttere har vært Norsk grafisk leverandørforening, SR-bank, Kredittkassen, Amoco og Landsbanken, og ulike bedrifter og leverandører har gitt varer eller tjenester til museet. For eksempel trykte Rotatrykk på Klepp i 2000 museets nye publikumsbrosjyre i 10.000 eksemplarer vederlagsfritt.¹⁰⁵ Museets venneforening har i tillegg til sin frivillige innsats også gitt økonomisk støtte til ulike prosjekter opp gjennom årene.

Museet kom aldri inn på kulturdepartementets tilskuddsordning, og sponsorinntektene fra næringslivet ebbet sakte ut innover på 2000-tallet. Gjennomgående for museets historie er at ambisjonsnivået for virksomheten har vært mye høyere enn hva driftstilskuddene og sponsorinntektene har muliggjort.

Organisasjon

Helt fra Stiftelsen Norsk Grafisk Museum ble offentlig stadfestet i 1992 var det et klart uttalt ønske å bli en del av Stavanger Museum, av både økonomiske og organisatoriske grunner. Fra 1993 hadde Stavanger Museum en observatørplass i styret. Stavanger Museum var positiv til at grafisk museum kunne utgjøre en industrihistorisk avdeling sammen med Norsk hermetikk-museum, men ikke før grafisk museum var blitt inkludert i den offentlige museumstilskuddsordningen, og hadde fått på plass forsvarlig bemanning og driftsøkonomi. Styret i grafisk museum så Stavanger Museums styredeltakelse som et signal om at de tok grafisk inn under sin faglige «paraply», og hadde et håp om å komme inn under den offentlige tilskuddsordningen i løpet av to-tre år slik at en sammenslåing kunne skje.¹⁰⁶ De hadde også ambisjoner om å ansette en person i en vitenskapelig stilling (konservator) for å drive forskning innen fagområdet.¹⁰⁷

I 1994-95 foregikk utredninger og høringer i forkant av en handlingsplan for

spesialmuseene/-samlingene i Rogaland, som en oppfølging av fylkestingets *Museumsplan for Rogaland* fra 1992. Museumsrådet for Rogaland tok initiativ til utarbeiding av *Handlingsplan for spesialmusea og -samlingane*,¹⁰⁸ som ble vedtatt av fylkeskommunens komite for kultursaker i september 1995. Også i høringsrunder i forbindelse med denne handlingsplanen fremholdt museet ønsket om å være del av en industrihistorisk avdeling i Stavanger Museum, samt at bemanningen måtte økes med en halv vitenskapelig stilling. Stavanger Museum holdt på sin side fast på at grafisk museum måtte ha en forsvarlig bemanning og forutsigbar økonomi før en sammenslåing kunne skje. Det ble imidlertid ikke funnet noen løsning i denne omgang og handlingsplanen, som hadde forutsatt en tilskuddsøkning fra 1996, stoppet opp på grunn av budsjettinnskrenkninger i fylkeskommunen.

Forholdet til Stavanger Museum var tema videre i samtaler med politikere og administrasjon også i 1997, men man valgte å fortsette som selvstendig stiftelse. De neste årene skjedde det ingenting med denne saken før Stavanger Museum måtte ta fatt på forhandlinger i forbindelse med den landsomfattende museumsreformen, og i oktober 2002 startet seriøse drøftinger om en eventuell konsolidering.¹⁰⁹ I disse drøftingene ytret grafisk museum ønske om å bli en egen fagavdeling i Stavanger Museum. Samtidig så en at den ansatte ikke hadde den kompetansen som krevdes av Stavanger Museums avdelingsledere. Man fryktet også at grunnlaget for den frivillige dugnadsinnsatsen ville svinne hen ved en konsolidering, og at verdifull kompetanse ville forsvinne med den.¹¹⁰

I mars 2003 hadde man klar en intensjonsavtale for konsolideringen, der ønsket var å øke stillingsbrøken for daglig leder ved grafisk museum fra 50 til 100 prosent, samt å sikte mot samlokalisering med Norsk hermetikk-museum.¹¹¹ Konsolideringsprosessen stoppet imidlertid opp, da det ikke ble bevilget statlige konsolideringsmidler til Rogaland for 2004.¹¹² Fusjonsbudsjettet ble også sett som for omfangsrikt av kommunen og fylkeskommunen. Der hadde man regnet inn at driftsstøtten fra grafisk bransje ville forsvinne, og man foreslo fritak for husleie i Sandvigå 24.¹¹³

Konsolideringsdrøftingene fortsatte i 2005, og inkluderte i tillegg til grafisk museum også Den kombinerte Indretning, Norsk Barnemuseum og Vestlandske Skolemuseum. Våren 2005 ble konsolideringsavtalene behandlet av

museenes styrer. Konsolideringsavtalen med Norsk grafisk museum ble endelig inngått 24. juni 2005, og sammenslåingen av stiftelsene ble godkjent av Lotteri- og stiftelsestilsynet i mars 2006.¹¹⁴ I september 2006 holdt Norsk grafisk museums styre sitt avsluttende styremøte. Norsk grafisk museum kom nå for første gang inn i faste økonomiske rammer, men uten økning i personalet. Grafisk museum gikk sammen med hermetikkmuseet i en ny Industrihistorisk avdeling, og det ble opprettet et nytt felles Industrihistorisk råd. Stavanger Museums daværende Skole- og publikumstjeneste fikk ansvar for utforming av pedagogiske opplegg for grafisk museum.

Den hittil siste konsolideringen var sammenslåingen av Stavanger Museum og Rogaland Kunstmuseum 1. juli 2010. Det nye museet fikk navnet Museum Stavanger (MUST) og ble organisert som et aksjeselskap, mens grafisk museum kom inn under fagavdelingen for sjøfart og industri sammen med Norsk hermetikkmuseum og Stavanger maritime museum (før juli 2012: Stavanger sjøfartsmuseum). Ved denne konsolideringen fikk alle museumsavdelingene nye logoer, og grafisk museums gamle logo – den gotiske G-en – ble pensjonert fra aktiv bruk. Den brukes allikevel noe videre i formidlingen, og ikke minst av venneforeningen til museet.

Lokaliseringsspørsmålet

Da grafisk museum skulle etableres, ble flere eksisterende bygninger og lokaler utredet av arbeidsgruppen som utførte forprosjektet, men de fleste ble ansett å være dårlig egnet og ha lite utviklingsmuligheter.¹¹⁵ Man bestemte seg for lokalene i Sandvigå 24, som det ble inngått leiekontrakt på fra 15. august 1991.¹¹⁶ Formell eier av bygningen var Stavanger Havnestyre, men den ble disponert av Rørmateriell Pipe Supply A/S frem til 2003. Man hadde opsjon på videre leie av lokaler i bygningen, og det ble sett på som en bygning man trygt kunne investere i.¹¹⁷

Men allerede i 1997 kom saken om at Sandvigå 24 skulle leies ut til Navion, Statoils nyetablerte rederi, og Stavanger kommune satte i gang arbeid med en reguleringsplan for deler av Sandvigå.¹¹⁸ Det kommende året ble derfor preget av usikkerhet rundt museets fremtid og lokalisering.¹¹⁹ Leietakerne i Sandvigå 24 hadde leiekontrakter ut 2002, og stilte krav om at dersom man skulle flytte ut før kontraktens utløp, måtte kommunen skaffe til veie like

attraktive lokaler i byen, samt dekke utgifter til flytting.¹²⁰ I denne sammenhengen ønsket Stavanger kommune å kjøpe Køhler-låven i Hillevåg som alternativt lokale for leietakere fra Sandvigå 24,¹²¹ og det ble diskutert kompensasjon for flytteutgifter, økte leieutgifter og så videre. I mars 1998 avgjorde imidlertid Navion at de allikevel ikke ville flytte til Sandvigå, og oppsigelser av leiekontrakter og mulig flytting til Køhler-låven ble utsatt.¹²²

Senere samme år henvendte også Stavanger Museum seg til grafisk museum, med forslag om samlokalisering med Norsk hermetikkmuseum. Spørsmålet ble tatt opp i møte med ordføreren, og både ordføreren og administrasjonen var positive til en slik samlokalisering. I denne forbindelsen vurderte grafisk museum at arealbehovet i et nytt museum ville være minimum 600 kvadratmeter pluss magasin og en kafé med rom for skiftende utstillinger.¹²³ Stavanger kommune fikk laget en skisse over nybygg og tun i arealet mellom hermetikkmuseet og Haugvaldstads gate,¹²⁴ og lokaliseringdiskusjonen fortsatte utover i 1999, da kommunen ennå ikke hadde trukket noen konklusjoner om bruken av Køhler-låven.

Planene om samlokalisering med hermetikkmuseet rant etter hvert ut i sanden, men 2001 brakte igjen med seg usikkerhet rundt museets lokalisering. Kommunen hadde begynt planleggingen av nytt konserthus i Bjergsted, med tre alternative plasseringer hvorav to ville medføre rivning av Sandvigå 24. En referansegruppe for reguleringen av området utredet mulighetene for rehabilitering og revitalisering av bruken av Sandvigå 24 og 27.¹²⁵ Velforeningen for Sandvigå 24 jobbet opp mot kommunen for å bevare bygningen. I tillegg foreslo grafisk museum å opprette et håndverksmuseum i Sandvigå 24, med små verksteder for gamle håndverk.¹²⁶ I 2002 ble det klart at konserthuset ble plassert nedenfor Bjergsted Terrasse, og at Sandvigå 24 ikke ville bli berørt. Museet konkluderte i årsberetningen for 2002 med at «NGM får fortsatt være lokalisert her i overskuelig fremtid».

I 2008 leide Stavanger Museum et lokale i Storgaten 15 på Våland, i den hensikt å bygge opp nye utstillinger for grafisk museum. Lokalet skulle også huse den medisinske utstillingen Den kombinerte Indretning, som måtte flytte fra sine lokaler ved sykehuset. Det ble gjort et større arbeid med planlegging av nye utstillinger, men også disse flytteplanene stoppet opp. Våren 2010 gjorde en ny reguleringsplan for området det klart at Sandvigå

24 og området nord for bygningen skulle benyttes til hotellutbygging.¹²⁷ Alle inneværende leiekontrakter i Sandvigå 24 ble oppsagt av Stavanger eiendom, og alle leietakere fikk tilbud om ny leiekontrakt frem til 31. august 2013. Det var nå helt klart at museet holdt til i lokalene på lånt tid. Man gikk straks i gang med å vurdere om andre eksisterende lokaler i Stavanger kunne egne seg for museets maskinpark og utstillinger. Norsk barnemuseum var også på flyttfot, og det ble sett på om noen lokaler kunne egne seg for samlokalisering av disse to museene, blant annet Tollboden på Skagen, Nordbøgata 8 og St. Olavs gate 9. I tillegg så grafisk museum på mulighetene for å kunne bruke lokaler i den gamle Utenriksterminalen (2. etg.), Hermetikkfagskolen, Hermetikklaboratoriet, Skur 2, Tou Scene og låven på Ledaal. Det ble til slutt vedtatt at Norsk barnemuseum skulle flytte inn i bygningen til Stavanger Museum i Muségt. 16, og ingen av de andre lokalene var tilgjengelige eller egnede for grafisk museums virksomhet. Det ble i stedet satt i gang arbeid med et romprogram for å bygge et nytt grafisk museum. Her ble det tatt utgangspunkt i samlokalisering med Norsk hermetikkmuseum ved nybygg i bakgården på hermetikkmuseet med felles publikumsfasiliteter. Romprogrammet ble sendt fylkeskultursjef, kultursjef, byantikvar og byplansjef til uformell orientering. Med utgangspunkt i romprogrammet engasjerte museet i 2012 Eder Biesel Arkitekter til å lage et skisseprosjekt for å utrede mulighetene.

Senere på året ble skissen presentert for museets Venneforening og for beboerne i Gamle Stavanger på to informasjons- og diskusjonsmøter. Stavanger kommune var også representert på disse møtene, ved byplansjef og byantikvar. Innsigelser og kommentarer ble tatt med i videre revidering av romprogrammet for å få et best mulig utgangspunkt for et byggeprosjekt.

Status og fremtidsplaner

Også i jubileumsåret 2013 dominerte lokaliseringsspørsmålet den daglige driften og utviklingen av museet. Kommunen jobbet med å få en hotell-utbygger til Sandvigå 11 med omliggende arealer, og ville ikke binde seg til leietakere over noen lengre periode. I juli 2013 tilbød Stavanger eiendom ett års forlengelse av leiekontrakten, noe museet takket ja til. Men med så kortvarig perspektiv på leieforholdet bestemte museet at man måtte finne et nytt midlertidig lokale for lagring av samlingene, slik at man kunne fokusere på utvikling av nye lokaler og nye utstillinger. Dette betyr dessverre at

maskinparken må flyttes to ganger – først til et midlertidig lokale, deretter igjen til permanent oppholdssted. Utgiftene til sikker flytting av maskinene er svært høye, og det utgjør en stor arbeidsbelastning for museet og de frivillige. Belastningen blir stor også for maskinene, som er store, tunge og uhåndterlige, og kan bli ødelagt av selv små mekaniske påvirkninger – spesielt maskiner med rammer av støpejern.

I oktober 2012 deltok daglig leder på kongressen «Planlagt flytting» i Oslo i

Mulig utforming av felles inngangsparti for Norsk grafisk museum og Norsk hermetikkmuseum i Øvre Strandgate. Skisse: Eder Biesel Arkitekter, 2012.

regi av Nordisk konservatorforbund for å lære mer om utfordringene ved å flytte hele samlinger, og hvordan ulike behov skal ivaretas best mulig i en pakke- og flytteprosess.¹²⁸ Fra august 2013 ble museet stengt for publikum. Arealene disponeres nå til å forberede flytting og utstillingsplanlegging gjennom systematisk registrering, fotografering og nedpakking av samlingene. Ved flytting av et helt museums samlinger er det avgjørende at vi har kontroll på hva vi har og hvor det er, slik at vi lett kan planlegge nye utstillinger og finne igjen gjenstandene når tiden kommer for å bygge opp nye utstillinger. Et av de store prosjektene i denne sammenhengen er de to store samlingene av klisjeer fra avisen *Stavangeren* og Aschehoug forlag. I 2013 ble det startet på et prosjekt for å registrere, konservere og pakke om disse samlingene, som ble estimert til å inneholde rundt 31 000 klisjeer.

Romprogrammet fra 2011 er blitt revidert etter tilbakemeldinger fra vernemyndigheten og fra beboerne i Gamle Stavanger, og når denne artikkelen «går i trykken» jobber MUST ut fra en intensjon om å utlyse arkitekt-konkurransen for nytt grafisk museum i løpet av 2014, i samarbeid med Norske arkitekters landsforbund. Ønsket er å få til et nybygg i bakhagen til Norsk hermetikkmuseum, for å samlokalisere disse to industrihistoriske museene som med sine parallelle temaer passer sammen som hånd i hanske. Med et nybygg vil vi løse begge museenes utfordringer når det gjelder universell utforming, garderober og sanitærforhold, og ikke minst utvikle et moderne museum med utstillinger som er aktuelle og attraktive for alle publikumsgrupper. Vi ønsker å skape muligheter for å samarbeide med andre institusjoner som for eksempel Litteraturhus og Kapittel-festivalen, Grafisk verksted, Universitetet i Stavanger og lokale medier om aktiviteter, utstillinger, formidling og forskning. Vi ser det som en viktig suksessfaktor at vi kan delta i sentrumsutviklingen og skape et nytt og godt offentlig rom som fungerer som en møteplass for publikum, beboere, lag og foreninger i lokalsamfunnet.

Grafisk museums utstillinger skal ikke bare flyttes, men bygges opp helt på nytt. Det gir oss store muligheter til å sette lokalhistorien i et internasjonalt perspektiv i tillegg til å vise de ulike teknikkene og maskinene. De nye utstillingene vil dreie rundt fire hovedkonsepter som skal forankres i historien om de lokale bedriftene og fagforeningene. Det første hovedkonseptet «Det skrevne ord» vil handle om skriftspråket og skriftkulturens betydning for samfunnet gjennom akkumulering og spredning av kunnskap. Det andre kon-

septet «Det trykte ord» vil ta for seg ulike aspekter ved «arven etter Gutenberg». Her er typografi, teknologisk utvikling av ulike trykkeskikker og -maskiner og demokratiutvikling noen av mange mulige tema. Det tredje hovedkonseptet «Det trykte bilde» vil handle om produksjon og reproduksjon av bilder, både grafiske trykk, billedkunst og fotografier. Lokal litografi- og blikktrykkproduksjon blir en vesentlig del av dette konseptet. Med det siste konseptet «Fra bly til skjermbaserte medier» ønsker vi å ta steget mot å bli et mediemuseum. I den historiske utviklingen hvor blyet erstattes med fotosats og data i produksjonen, og hvor trykte medier går over til å bli skjermbaserte og tilgjengelige på ulike mobile plattformer, vil også de lokale fagforeningenes historie og virksomhet spille en viktig rolle. Alle temaene kan ikke vises til fulle i museets basisutstillinger, men skiftende utstillinger og formidlingsopplegg vil trekke frem og gå mer i dybden på utvalgte temaer fra historien og samtiden.

I årene frem til det nye museet åpner, har vi et stort dokumentasjons- og forskningsarbeid foran oss for å fylle disse konseptene med innhold. Norsk grafisk museum satser fortsatt på fortiden i fremtiden, og ser en svært spennende fremtid i møte.

Plakat til museets 10-årsjubileum i 2003.
Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Kunstneren Per Odd Aarrestad demonstrerte tresnitt på aktivitetsdager i 1994. Rogaland Kunstmuseum viste en utstilling med Nikolai Astrup, og museene samarbeidet om aktiviteten. Foto: Norsk grafisk museum/Museum Stavanger.

Litteratur og trykte kilder

- Arneberg, Halfdan (1936): «Et norsk boktrykkmuseum», *Norsk Boktrykkalender* 1936.
- Beckstrøm, Inger-Tove (1995): «Storfint besøk i Grafisk Museum», *Norsk Grafia* nr. 6-1995.
- Bergsgard, Unnleiv (2003): Forord i: 1993-2003 Stiftelsen *Norsk Grafisk Museum Stavanger 10 år 23. oktober 2003*, Stavanger: Norsk grafisk museum.
- Bore, Ove Magnus ([2011]): «Fra Stavanger Museum til Museum Stavanger. Ti år med museumsreform», s. 9-33 i *Museum Stavanger årbok 2010*.
- Bronken, Ida Antonia Tank (red.) (2012): *Moving collections. Processes and consequences*, London: Archetype Publications in association with NKF-N (Nordisk konservatorforbund Norge).
- Bull-Njaa, Trygve (1956): «Grafisk museum», leserinnlegg, antatt fra Stavanger Aftenblad, 22.12.1956, gjengitt i faksimile i jubileumsheftet fra Norsk grafisk museum (1993).
- Dagspressen* nr. 4, 1993, «Arbeidsdeling».
- Espedal, Ruth Siri m.fl. (2005): «Universitetets gründere får testet seg», *Student avisen Hugin* 24.1.2005.
- Faret, Ole-Johan (1996): «Bydels-kutt gir budsjettbalanse», *Stavanger Aftenblad* 22. 10.1996.
- Faret, Ole-Johan (1998): «Navion-lokaler koster millioner», *Stavanger Aftenblad* 30.1.1998.
- Gurandsrud, Karl J. (2001): «Klevfos Industrimuseum: Kunstverk markerer tusen årsskiftet», *Skogindustri* 3/2001.
- Hammer, Eugen (1998): «Bevarer historien for fremtiden», *Gjesdalbuen* 2.12.1998.
- Koch, Fredrik (1990a): «Hverdagsgrafikk og vakre bokbind», *Stavanger Aftenblad* 19.9.1990.
- Koch, Fredrik (1990b): «Ex libris på Sølverget», *Stavanger Aftenblad* 27.9.1990.
- Koch, Fredrik (1990c): «Utstilling blir til grafisk museum?», *Stavanger Aftenblad* 28.9.1990.
- Koch, Fredrik (1990d): «Planene for grafisk museum tar form», *Stavanger Aftenblad* 20.10.1990.
- Koch, Fredrik (1991): «Konkurransen om den gode kalender», *Stavanger Aftenblad* 23.11.1991.
- Koch, Fredrik (1996): «Vakre kalendere i trykkerimuseet», *Stavanger Aftenblad* 27. 1.1996.
- Koch, Fredrik (1997): «Garman & Worse får kunstnerisk liv», *Stavanger Aftenblad* 21.5.1997.
- Lindøe, Rigmor (1996): «Norsk Grafisk Museum må stenge», *Stavanger Aftenblad* 4. 5.1996.
- Madlavoll skole klasse 7A, 7B og 7C (2000): *Drømmer og tanker. Dikt, historier og tegninger laget av klasse 7A, 7B og 7C på Madlavoll skole*, Stavanger: Norsk grafisk museum.
- Midtrød, Anne et.al. (1990): *Utredning om grafisk museum i Stavanger*, Stavanger: [Arbeidsgruppen for grafisk museum i Stavanger].
- Museum Stavanger (2013): 1913-2013: *Allmenn stemmerett og Johannisberg sylinderpresse*, Stavanger: Museum Stavanger.
- Norsk Grafia nr. 8-1993: «Levende Grafisk Museum etablert i Østfold».
- Norsk Grafia nr. 3-1994: «NGUs kulturpris til Norsk Grafisk Museum».
- Norsk Grafia nr. 8-1994: «Levende Grafisk Museum – Østfold. Ønsker bedre besøk og flere oppdrag».
- Norsk Grafia nr. 11-1994: «Pengegave til grafiske museer».
- Norsk Grafia nr. 7-1996: «Grafisk Museum fortsetter driften».
- Norsk grafisk museum (2003): 1993-2003 *Stiftelsen Norsk Grafisk Museum Stavanger 10 år 23. oktober 2003*, Stavanger: Norsk grafisk museum.
- NOU 1996:7: *Museum. Mangfold, minne, møtestad*, Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Ottesen, Svein Johs. (2000): «Praktverk om Jæren», *Aftenposten* 25.9.2000.
- Rogaland Hovedutvalg for kultur ([1995]): *Handlingsplan for spesialmusea og -samlingane*, [Stavanger]: Rogaland fylkeskommune.
- Sommerseth, Rasmus Anker (2009): «Trykker trykkekunsten til hjertet», *Rogalands Avis* 2.7.2009.
- Stavanger Aftenblad* 20.5.1988, «Kulturhilsen fra grafisk».
- Stavanger Aftenblad* 24.1.1992, «Jens Alfred Jørgensen er tildelt kulturpris».
- Stavanger Aftenblad* 19.3.1992, «Stavanger Filatelistforening stiller ut eldre, ufrankerte firmakonvolutter og prospektkort i Grafisk Museum, Kulturhuset».
- Stavanger Aftenblad* 21.10.1993, «To tradisjonsrike industrier i ett lokale: Grafisk museum åpner dørene».
- Storhaug, Eldri Espedal (2001): «Byens uoppdagede perle», *Stavanger Aftenblad* 27.11.2001.
- Storhaug, Eldri Espedal (2003): «God stemning foran museumsfusjon», *Stavanger Aftenblad* 17.1.2003.
- Storsand, Oline (1988): *Bevaring av tekniske og industrielle kulturminner i Norge. Innstilling fra Utvalg for teknisk og industrielt kulturvern 1988*, [Oslo]: Norsk kulturråd.
- Tjomsland, Nina (1991): «Håndverkssenter i Stavanger: -Vi trenger en pådriver!», *Stavanger Aftenblad* 23.11.1991.
- Ueland, Margunn (1991): «-Kultur er ikke luksus. Stavanger vil fortsatt satse på mye kulturtiltak», *Stavanger Aftenblad* 5.2.1991.

Utrykte kilder

- Bergsgard, Unnleiv (upub.[1993]): *Etableringen av Norsk grafisk museum – oversikt*, (upublisert manus i fotoalbumet «Forhistorie», dokumentasjonsarkivet ST-G.dok.00020).
- Fotoalbum fra museets historie 1991-2000 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00019 og .00020).
- Gjesteboek 1994-2012 og 2012-2013 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00047).
- Korrespondanse med Stavanger kommune 1994-2004 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- Korrespondanse med Rogaland fylkeskommune 1994-2004 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040)
- Permen «Utstillinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).

Permen «Annonser. Pressemeldinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
Samleperm med velkomstkort trykt til ulike besøkende siden 1994 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok. 00034).
Samtaler og epostkorrespondanse med tidligere daglige ledere Inger Smidt Olsen og Sven T. Haugbråten.
Utredningsnotater fra flere involverte rundt etablering og lokalisering av Norsk grafisk museum (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00021, .00024, .00025, .00026).
Årsberetninger 1991-2005 (Stiftelsen Norsk grafisk museum).
Årsmeldinger 2006-2010 (Stiftelsen Stavanger Museum).
Årsmeldinger 2010-2012 (Museum Stavanger AS).

Noter

[1] Der kilde eller referanse ikke er oppgitt, er opplysningene hentet fra årsberetningen for det aktuelle årstallet.
[2] Bull-Njaa 1956.
[3] Bergsgard 2003.
[4] Omtalen av Norsk Boktrykkmuseum og samlingens liv på Norsk folkemuseum er basert på http://no.wikipedia.org/wiki/August_Mortensen [besøkt 8.5.2013] og http://no.wikipedia.org/wiki/Nordisk_Trykkeritidende [besøkt 29.4.2013].
[5] Arneberg 1936:103-104.
[6] NOU 1996:7: 139.
[7] Dagspressen brakte i nr. 4 1993 en oversikt over «Museer og samlinger» med grafisk historie som tema: «Bergens tekniske museum, boktrykkeri ca. 1920; Gamle Bergens Museum, boktrykkeri ca. 1900; Historisk museum (Bergen), grafisk produksjonsutstyr; Farsunds Avis, gammelt trykkeriutstyr; Maihaugen, grafisk seksjon i håndverks- og industriavdelingen; Aftenposten, avisens historie; Norsk teknisk museum, omfattende samling grafisk produksjonsutstyr; Norsk folkemuseum, grafisk produksjonsutstyr; Postmuseet, frimerketrykkeri fra 1894; Pressehistorisk arkiv ved Riksarkivet; Fjell-Ljom, intakt avishus med redaksjon og grafisk produksjonsutstyr; Grafisk Museum (Stavanger); Hermetikkmuseet (Stavanger), fototeknisk utstyr fra Chr. Bjelland & Co. A/S' trykkeri; Tønsbergs Blad, «museet» som presenterer avisens historie; Avisen Møre (Volda), trykkeri».
[8] Norsk grafia nr. 8-1993; nr.8-1994. Museumstjenesten i Østfoldmuseene opplyser at da museet ble nedlagt, ble maskinparken overført til Sarpsborg kommune (Kilde: Epost-korrespondanse med konservator Randa Arntzen 11.12.2013).
[9] Bergsgard 2003.
[10] Stavanger Aftenblad 3.2.1982; se også årsberetninger.
[11] Bergsgard 2003.
[12] Kilde: Notat fra befaring i Høleberggata 11 vedr. istandsetting av huset, 1.2.1984 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00021).
[13] Kilde: Samtale med Harald Grytten.
[14] Bergsgard 2003.
[15] Storsand 1988.
[16] Koch 1990d.
[17] Kilde: Notat fra 1993 i fotoalbumet «Forhistorie» (Dokumentasjonsarkivet, ST-

G.dok.00020).
[18] Tjomsland 1991.
[19] Ueland 1991.
[20] Midtrød et.al. 1990.
[21] Dagspressen nr. 4, 1993.
[22] Bergsgard upub.[1993], 2003.
[23] Sandvigå 24 byttet i 2013 nummer til Sandvigå 11 da adressene ble lagt om i forbindelse med nybyggene til videregående skole, kulturskole og konserthus i Sandvigå.
[24] Midtrød et.al. 1990; Bergsgard 2003.
[25] Se Vedlegg 1 for en oversikt over stiftelsens styreledere og -medlemmer 1991-2006.
[26] Kilde: Protokoll fra konstituerende møte i Stiftelsen Norsk Grafisk Museum, Stavanger 29.8.1991 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00021).
[27] Stavanger Aftenblad 20.5.1988.
[28] Koch 1990a.
[29] Kilde: Notat i permen «Utstillinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
[30] Kilde: Avisutklipp 27.9.-5.10.1998 i permen «Utstillinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
[31] Koch 1990c.
[32] Koch 1990b.
[33] Kilde: Heftet Grafisk Museum nr. 1, 1. årg. (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00022).
[34] Stavanger Aftenblad 21.11.1991.
[35] Koch 1991.
[36] Stavanger Aftenblad 17.1.1992.
[37] Kilde: Samtale med Inger Smidt Olsen.
[38] Stavanger Aftenblad 21.10.1993.
[39] Ref. årsberetning 1991.
[40] Kilde: Undertekst til foto fra besøket i albumet «Forhistorie» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00020).
[41] Kilde: Pressemelding 7.10.1993 i permen «Annonser. Pressemeldinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
[42] Norsk Grafia nr.3-1994.
[43] Rogalands Avis 8.4.1994.
[44] Oversikten over virksomheten er basert på museets årsberetninger 1991-2005 (ST-G.dok.00021), avisutklipp 1993-2012 (ST-G.dok.00051), Gjestebøker 1993-2013 (ST-G.dok.00047), og permene «Utstillinger» og «Annonser. Pressemeldinger» (ST-G.dok.00031) i dokumentasjonsarkivet.
[45] Stavanger Aftenblad 21.10.1993.
[46] Stavanger Aftenblad 7.9.1995; Museumsbrosjyre i dokumentasjonsarkivet ST-G.dok.00022.
[47] Beckstrøm 1995; Stavanger Aftenblad 4.7.1995.
[48] Se Vedlegg 2 for en fullstendig besøksstatistikk for 1993-2013.
[49] Sommerseth 2009.
[50] Kilde: Bevilgningsbrev datert 3.4.1995 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).

- [51] Kilde: «Heljå», bilag til Stavanger Aftenblad 27.4.1995.
- [52] Ref. årsmeldinger 1993-1997.
- [53] I lokale aviser: Rubrikkannonser og redaksjonell omtale særlig i Stavanger Aftenblad og Rogalands Avis. Kulturguider omfatter f.eks. Touristnet Nordic, Destinasjon Stavangers ulike guider og produktmanualer, Aftenpostens «Opplevelsesguiden», reisehåndbøker som «Norsk kulturarv», «Kultur i Norge», «Utstillingsguiden 94», «Museums of the World», samt på Gule Sider (med støtte fra Rogaland fylkeskommune), og fra 2001 på egne nettsider med adressen www.norskgrafisk-museum.no.
- [54] Kilde: Korrespondanse med Stavanger kommune 1996 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [55] Stavanger Aftenblad 10.2.1996.
- [56] Kilde: Rapporter fra Multiconsult vedlagt reguleringsaken for plan 2205 som ble behandlet i Kommunalstyret for byutvikling 4.3.2010.
- [57] Kilde: Fotoalbum «Norsk Grafisk Museum II 1995-1998» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00019).
- [58] Kilde: Invitasjon til å sende inn bidrag, 1998, permen «Utstillinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [59] Koch 1996.
- [60] Kilde: Fotoalbumet «Norsk Grafisk Museum II, 1995-1998» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00019).
- [61] Kilde: Takkebrev til Iddisklubben 6.2.1998 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [62] Kilde: Brev i permen «Utstillinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [63] Kilde: Undertekst i fotoalbumet «Norsk grafisk museum 2000 Album nr. 5» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00020).
- [64] Stavanger Aftenblad 1.10.1998.
- [65] Kilde: Program og brev av 16.10.1998 i permen «Annonser. Pressemeldinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [66] Kilde: Annonsetekst i permen «Annonser. Pressemeldinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [67] Ibid.
- [68] Norsk grafisk museum 2003.
- [69] Kilde: Notatet «Utstillinger 2000» i permen «Utstillinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [70] Kilde: Fotoalbum «Norsk grafisk museum 2000 album nr. 5» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00020).
- [71] <http://grafiskmuseum.wordpress.com>
- [72] Fortellingene kan finnes på <http://www.digitaltfortalt.no> med søkeord «grafisk».
- [73] Kilde: Invitasjon i permen «Annonser. Pressemeldinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [74] Grafisk museum stilte sitt utstyr gratis til disposisjon. Kilde: Samtale med Sven T. Haugbråten.
- [75] Espedal m.fl. 2005.
- [76] Koch 1997.
- [77] Kilde: Tildelingsbrev av 13.8.1999 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [78] Hammer 1998.
- [79] Kilde: Rapporten «Utstillinger 2000» i permen «Utstillinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [80] Ottesen 2000.
- [81] Gurandsrud 2001.
- [82] Kilde: Fotoalbum «Norsk grafisk museum 2000 album nr. 5» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00020).
- [83] Madlavoll skole 2000.
- [84] Kilde: Prosjektbeskrivelse i søknad om støtte til fylkeskommunen 29.12.2001 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [85] Museum Stavanger 2013.
- [86] Kilde: Samtale med Inger Smidt Olsen.
- [87] Ref. årsberetninger 1998-2005.
- [88] Kilde: Samtale med Sven T. Haugbråten.
- [89] Brandslet 2003.
- [90] Kilde: Samtale med Inger Smidt Olsen.
- [91] Norsk Grafia nr.11-1994.
- [92] Norsk Grafia nr.3-1994.
- [93] Lindøe 1996.
- [94] Faret 1996.
- [95] Lindøe 1996.
- [96] Kilder: Årsberetninger og regnskap 1993-2005 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00021).
- [97] Kilder: Brev og notater i permen «Utstillinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [98] Kilde: Samtale med Inger Smidt Olsen.
- [99] Kilde: Søknad datert 13.9.1996 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [100] Kilde: Søknad til Rogaland fylkeskommune om kr 115.000 i driftsstøtte for 1997 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [101] Kilde: Korrespondanse med Stavanger kommune 1997, spørreundersøkelse om sponsing (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [102] Kilde: Avslagsbrev fra Stavanger eiendom av 10.2.2004 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [103] Kilder: Gjesteboek 1994-2012 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00047) og Samleperm med velkomstkort (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00034).
- [104] Kilde: Samtale med Sven T. Haugbråten.
- [105] Kilde: Rapport «Utstillinger 2000» i permen «Utstillinger» (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00031).
- [106] Bergsgard upub.[1993].
- [107] Stavanger Aftenblad, 23.12.1993.
- [108] Rogaland Hovedutvalg for kultur [1995].
- [109] Bore [2011]:14.
- [110] Kilde: Referat fra drøftingsmøte om konsolidering 17.10.2002 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00038).
- [111] Bore [2011]:14. Kilde: Notatet Museumsreformen. Modell for et konsolidert Stavanger Museum (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00038).

- [112] Kilde: Brev fra Stavanger Museum 4.12.2003 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00038).
- [113] Kilde: Notat etter møte med Stavanger Museum 28.5.2004 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00038).
- [114] Bore [2011]:18.
- [115] Midtrød et.al. 1990.
- [116] Bergsgard 2003.
- [117] Koch 1990d.
- [118] Kilde: Sakspapirer fra Stavanger kommune, sak nr. KBU981040P, 17.02.98 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [119] Kilde: Søknad om driftstilskudd for 1999 til Rogaland fylkeskommune (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [120] Faret 1998.
- [121] Kilde: Orienteringsbrev fra Stavanger kommune 19.3.1998 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [122] Kilde: Orienteringsbrev fra Stavanger kommune av 25.3.1998 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [123] Kilde: Brev til kommunaldirektør KIK av 18.11.1998 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [124] Kilde: Brev fra Stavanger kommune 26.1.1999 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [125] Kilde: Referat fra referansegruppen i brev fra Stavanger kommune 17.9.2001 (Dokumentasjonsarkivet, ST-G.dok.00040).
- [126] Årsberetning 2001; Storhaug 2001.
- [127] Kilde: Vedtak i Kommunalstyret for byutvikling 4.3.2010, plan 2205 reguleringsplan for hotell i Sandvigå, Eiganes og Våland bydel.
- [128] Se Bronken 2012.

Vedlegg 1

STYRELEDERE

Unnleiv Bergsgard 1991-1993.
Jens Alfred Jørgensen 1993-2000.
Rolv Johnsen 2001.
Oddbjørn Gundersen 2002-(2004).
Øystein Hansen 2005-2006.

STYREMEDLEMMER 1991-2004

Kilde: Årsberetninger/-meldinger 1991-2006.

Navn	Periode	Valgt av	Personlig vara
Unnleiv Bergsgard	1991-09.1996	Frittstående etter § 4c	Bjørn S. Utne 1991-06.1994 Stanley Stornes 06.1994-09.1996
Jens Alfred Jørgensen	1991-2001	Stavanger Grafiske Fagforening*	Willy Falch 1991-1999 Per Marthon Mæland 2000-2000 Karl Johan Hope 2001
Hans Sundt-Hansen	1991-06.1994	Grafiske bedrifter Rogaland **	Bjørn Kalvig
John Gunnar Johnsen	1993-1994	Stavanger Museum, observatør	Richard Johnsen
John Gunnar Johnsen	09.1996-2000	Frittstående etter § 4c	Stanley Stornes
Rolv Johnsen	06.1994-2000	Grafiske bedrifter Rogaland	Bjørn Kalvig 06.1994-09.1996 Terje Rott 09.1996-2000
Rolv Johnsen	2001-2001	Viskom Rogaland ***	Arne Kristoffersen
Bjørn Arild Hansen	1995-1996	Stavanger Museum, observatør	Richard Johnsen 1995-09.1996 Ove Magnus Bore 1996
Ersland			
Arvid Sandal	1997-1998	Stavanger Museum, observatør	Ove Magnus Bore
Piers T. Crocker	1999-2006	Stavanger Museum, observatør	Ove Magnus Bore
Per Marthon Mæland	2001-2006	Frittstående etter § 4c	Stanley Stornes
Øystein Hansen	2001-2006	Sørvestlandet Grafiske Fagforening ***	Karl Johan Hope Tor Inge Halvorsen
Einar Lie-Pedersen	2001-2001	Viskom Rogaland ***	(Arne Kristoffersen?)
Oddbjørn Gundersen	2002-2006	Sørvestlandet Grafiske Fagforening ***	Karl Johan Hope Tor Inge Halvorsen
Rune Rasmussen	2002-2006	Viskom Rogaland ***	Ivar Aske
Bjørn Kalvig	2002-2006	Viskom Rogaland ***	(Ivar Aske?)

*Stavanger Grafiske Fagforening skiftet navn til Sørvestlandet Grafiske Fagforening fra 2003.

** Grafiske bedrifter Rogaland skiftet navn til Viskom Rogaland (i 2001?).

***Styret ble utvidet i 2001, med en person fra Viskom Rogaland og en fra Stavanger Grafiske Fagforening. Her er årsberetningene noe uklare på om de opererte med personlige vara eller ei.

Vedlegg 2

BESØKSSTATISTIKK 1993-2013

ÅR	ANTALL	MERKNADER
1993		Åpnet for publikum 23.10.1993
1994	Ca. 1.300	
1995	Ca. 1.200	
1996	1.466	Stengt 1. mai-15. august.
1997	Ca. 1.900	1.900 iflg. årsberetningen, men i ABM-statistikken er det rapportert 1.446.
1998	1.374	ABM-statistikken
1999	2.417	Størst økning i skolebesøk, iflg. Årsberetning 1999.
2000	2.511	ABM-statistikken
2001	2.241	ABM-statistikken
2002	1.637	Ref. Årsberetning 2002.
2003	1.462	ABM-statistikken
2004	2.069	Ref. Årsberetning 2004. Mest økning i skolebesøk, ifm. undervisningsopplegget «Fra skisse til selvstendig kunstverk».
2005	1.472	Ref. Årsberetning 2005. Mest nedgang i skolebesøket, da museet ikke fikk være med i Den kulturelle skolesekken dette året.
2006	97	
2007	Ingen tall foreligger	Holdt åpent 22 søndager.
2008	71	Holdt åpent 8 søndager.
2009	196	Stengt for publikum det meste (hele?) av året pga. graving og bygging ifm. ny videregående skole, kulturskole og konserthus i området.
2010	341	Åpnet for publikum igjen fra første søndag i juni 2010. Åpent første søndag hver måned ut året.
2011	582	Januar-mai åpent første søndag hver måned. Fra juni åpent hver søndag.
2012	1.154	Åpent daglig 18. mai – 15. august, resten av året åpent hver søndag
2013	663	Åpent hver søndag 1.1.-14.6. Åpent daglig 15. juni – 15. august. Stengt f.o.m. 16. august pga. forberedelse til flytting.

SUMMARY

The Norwegian Printing Museum in Stavanger was established as a foundation in 1991 and opened to the public on 23 October 1993. The printing industry in Stavanger had grown parallel to the local canning industry from the late 1800's, and was in fact the strongest printing industry in Norway with the exception of the Oslo area. Lithography and metal printing dominated, as the industry produced labels (iddiser) and tin packaging for canned goods.

The first initiative for a printing museum in Stavanger came in 1979 when the City Conservation Officer wanted to preserve equipment from a local printing works. The Stavanger Municipality acquired the equipment, but had nowhere to display it. Later the Norwegian Council of Culture took an interest in this heritage, and eventually in 1991 decided to finance the upstart of a printing museum in Stavanger. Until the opening in 1993 the collecting of objects and development of the museum's exhibitions, could only take place due to the extensive voluntary contribution from people in the local printing trade and trade unions, as well as many actively involved collectors and pensioners. They even organized a few temporary exhibitions before the museum finally opened. The volunteers' contribution has continued, and members of the museum's volunteer association still gather every week to meet socially and keep the printing machines up and running. Employed managers of the museum have been Inger Smidt Olsen (1992-1993), Alf Beckstrøm (1993-2005), Sven T. Haugbråten (2005-2007), Edvard Rode (2007/2008), Gunnar Nerheim (2008-2009), and May Tove Nyrud (2009 to date), all in part-time posts. After the opening in 1993 it was hard work to keep the museum up and running with only one part-time employee supported by volunteers. Finances have been tight throughout the years – partly due to the fact that the museum's ambitions and desired level of activity have been higher than the funds have allowed for. The Printing Museum aimed from the beginning to attain Government finance and become a part of Stavanger Museum, and this finally happened in 2006. From the beginning, the permanent premises in Sandvigå 11 (former no. 24) were considered well suited for the museum, and safe to invest in and develop. But through the years several sudden ideas and plans arose for the building and the surrounding area, and made it unclear whether the museum could stay in the long term. Nevertheless the

museum acquired larger areas in the building, and developed its facilities and exhibitions.

An important part of the museum's activity has been typographic design for and printing of books, leaflets, posters, and art works, such as the book "Ventar i vinden" with poems and photographs from Jæren, and "Forvandlingen" (The Change), a wood print in six colours by the artist Eva Laila Hilsen commemorating 2000 years of paper as a conveyor of culture. Several temporary exhibitions have been held, of which "The Calendar of the Year" became a bit of a tradition as it took place every January from 1994 to 2006. Temporary exhibitions usually opened on Sundays with activities and demonstrations connected to the theme of the exhibition. School visits and education have mostly included older classes from elementary schools and high school classes for media, printing and publishing.

As it turned out, the premises in Sandvigå 11 were far from ideal for museum collections and exhibitions. The building has suffered from damp and mould over the years, the areas proved too small to accommodate larger groups of visitors, and had no access for the disabled. In addition, the location of the museum on the outskirts of the city centre made it difficult to attract larger numbers of visitors. So when the decision was made in 2010 to develop the building and surrounding area into a hotel, the museum immediately started looking for new and better options.

In 2014, the aim is to build a new museum together with The Norwegian Canning Museum in Old Stavanger. This move will solve both museums' challenges with visitors' facilities and access for the disabled, and build new exhibitions that display and disseminate our joint local industrial history and workers' history. In addition, the printing history exhibitions will aim to see our local history in a wider perspective, where the significance of written language and the art of printing, as well as technological development through the ages, will be central aspects.